

308
551

KUNÁGOTA KÖZSÉG TÁRSADALOMRAJZA

IRTA
SERES JÓZSEF

RÉSZLETEK A SZERZŐ PÁLYADIJÁT NYERT MŰVÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TÁRSASÁG FALUKUTATÓ INTÉZETE
BUDAPEST, 1937

308
551

KUNÁGOTA KÖZSÉG TÁRSADALOMRAJZA

IRTA
SERES JÓZSEF

RÉSZLETEK A SZERZŐ PÁLYADIJAT NYERT MŰVÉBŐL

HELYTORTÉNET 676.

KIADJA A MAGYAR TÁRSASÁG FALUKUTATÓ INTÉZETE
BUDAPEST, 1937

Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Részvénytárs. Igazgató Tóth László.

nek egyik Széchenyi éremmel díjazott munkája, melyből e füzet bővebb részleteket közöl.

A szerző lelkiismeretes megfigyelés alapján rajzolta meg faluja társadalmi tagozódását és életét, a különféle osztályok és csoportok gazdasági és népvizonyait, törekvéseit, valamint az utóbbi kilenc évtizedben, de különösen a világháború óta azokban végbement nagy változásokat. Bátran és tárgyilagosan tárta fel a bajokat, a hibákat és tennivalókat, ezenfelül e község nemrégén történt benépesítésének helyesen megvilágított tanulságai a most meginduló új telepítési akció során jól hasznosíthatók lesznek.

E társadalomrajz kiegészíti dr Szed er Pálnak „Kunágota község agrárpolitikája“ címen 1933-ban megjelent könyvét, mely a község fejlődés-, birtok-, gazdaság- és néptörténetét, továbbá mezőgazdasági üzemeit is bőven ismerteti.

Budapest, 1937. január 8-án.

1. Általános leírás.

Kunágota nagyközség Csanád-megye mezőkovácsházi járásában, a trianoni határ közelében fekszik. Lélekszáma az 1930. évi népszámlálás idején 6.964 főnyi volt. 13.237 kat. holdnyi határának közel fele a kiscgárdák, többi része pedig 9 közép- és nagybirtokos család kezén van. Vasútállomása 8 kilométernyire van.

Kunágotának a régi Maros törmelékúján, a Maros és Kőrösök közti hátságon kialakult kitűnő termőtalaja kötött fekete réti agyag, részben pedig barna mezősegi föld, agyagos vályogtalaj, mely a Maros és Kőrös folyók szabályozása után lényeges változáson ment át. A talajvíz mélyebbre húzódott, eltűntek a vízállások és szántófölddé váltak az előbb nedves rétek, legelők, melyeken a kincstári uradalom egykori nagybérlői erős állattenyésztést folytattak. Az 1855. évi kataszterben szereplő 5.342 hold rét a kilencvenes évekig teljesen eltűnt, az 1073 hold legelő előbb 451, napjainkig pedig 330 holdra apadt, ezzel szemben a szántóföld utóbb már 11.990 holdra növekedett az 1855. évi 6605 holdról.

A termőföld mélysége majdnem egy méter, alatta fokozatos átmenettel agyagos sárga föld, $2\frac{1}{2}$ —3 méter mélységben pedig homok következik.

Utóbbi időben Kunágota és az egész Tiszántúl éghajlati és csapadék viszonyai szembetűnően megváltoztak és ennek okát a nép a folyók szabályozásában keresi. Kunágota vidékén egyidő óta átlag minden harmadik esztendő aszályos és ritka a normális év. A csapadék időbeli eloszlása is kedvezőtlen s vagy a búza-, vagy a tengeritermés gyenge. Meteorológiai megfigyelések sem helyben, sem a közelben nincsenek, ezért pontos összehasonlításokat sem lehet tenni. Emberemlékezet óta régebben csak 1886-ban volt nagyarányú fagy- és jégkár, azután csupán pásztákban fordult elő 20—30%-os kár. A legnagyobb elemi csapás 1935-ben érte a falut, amikor május 4. és 5-én minus 9 és 6 C. fokig süllyedt a hőmérő s elfagyott minden. Május 28-án pedig oly erős volt a jégverés pusztítása, hogy ki kellett szántani a búzavetést. Ami a tengeriből megmaradt, azt meg az aszály tette tönkre s az új vetések is alig keltek ki.

Kunágota határában nincs tó, sem folyó. A kutakban átlag csak 3 méter mélységben található víz. Ártézikút egy van a községben, a piactéren, de az 50—100 méter mélységű fúrott kútak száma 5. Sokan azonban a gémeskútak rossz ízű és egészségtelen vizét isszák.

A község határában csak 18 hold ültetett erdő van, a fásítás el van hanyagolva. Legtöbb az akác, az utak mellett pedig az eperfa, mert 50 család selyemhernyótenyésztéssel is foglalkozik. Pár év óta a méhészek arra tö-

rekszenek, hogy a pusztán álló helyeket mézelő fákkal ültessék be s máris sok japán akác és hársfa díszíti a községet. Ujabban a gyümölcsfaültetés is megindult s megállapítást nyert, hogy e vidéken nagybani termelésre legalkalmasabbak az almafélék, elsősorban a Jonathán.

Vadak közül csak nyúl van nagyobb számban, aztán fogoly és fácán s néhány őz is. A nagymérvű ciroktermelés miatt erősen elszaporodtak és nagy kárt okoznak a verebek.

Kunágota kincstári pusztának 1828-ban 19 házban csak 101 lakosa volt, 1840 körül pedig 26 kath. és 47 gör. keleti vallású lakta. A kincstár e pusztát 1843 és 1875 körül népesítette be telepésekkel s ettől kezdve a lakosságot szépen növelte egyrészt magas születési többlete, másfelől az uradalmak majorjaiba időnkint idegenből felfogadott sok cseléd és munkás. A lakosság számának hullámzását a tízévenkint végrehajtott népszámlálások adatai alapján a következő táblázat mutatja:

Népszámlálás éve	Lélekszám	10 évi változás		10 évi természetes szaporodás ‰-ra
		száma	‰-a	
1869	2353	—	—	—
1880	3780	1427	60	—
1890	4999	1219	33	—
1900	5858	859	17	—
1910	5770	—88	—1.5	17.7
1920	6232	462	8	—
1930	6964	732	11.7	18.4

Míg az ország egész lakossága e 61 év alatt csak 73.3%-kal növekedett, Kunágotáé épen megháromszorozódott, aminek oka az erős természetes szaporodás (utóbbi évtizedekben is 18% körüli) és a történelmi részben leírt 1875 év körüli újabb betelepítés mellett a más községbeli mezőgazdasági munkásoknak és cselédeknek az uradalmi majorokba történt áttelepülése volt. A három évtizeden keresztül erős lélekszámnövekedés 1900—1910 közt — 1.5%-ra súlyed, bár a születési többlet ezalatt 17.7% volt. Az elvándorlási különbözet tehát 19.2%-ot tett ki, aminek oka az volt, hogy gazdasági cselédek, munkások és dohánykertészek ebben az időszakban nagy számban költöztek át más községekbe. A lélekszámnövekvés 1910—20 közt a háborús születések elmaradása miatt volt alacsony, 1920—30 közt azonban megint emelkedett, bár a születési többletnél kisebb mértékben, ami arra mutat, hogy az elvándorlás a megromlott kereseti lehetőségek miatt tovább folyik.

A külterületen lakók száma 2357, ebből cca 400 a tanyáján kint lakó kisgazda, vagy cselédje és családtagja, a többi pedig az uradalmi majorokban élő cseléd és munkás. Minthogy ez utóbbiak száma úgy 1910-ben, mint

1920-ban 2100 körüli volt, tehát a mostaninál több, így az elvándorlás elsősorban a majorokból történt, a cselédek elbocsátása miatt, továbbá az öregeknek a faluba, vagy máshova való elköltözésével. Az uradalmi majorok tehát cselédségüknek 10 évenkénti 400—500 főnyi születési többletét csak úgy tudják eltartani, hogy ugyanannyi felnőtt cselédet bocsátanak el. A népszámlálás adatai szerint a majorokban élő 14 éven aluli gyermekek arányszáma sokkal magasabb, a 45 éven felüli, csökkenő munkaerejű embereké pedig jelentékenyen alacsonyabb, mint a belterületen. A 13.237 kat. holdnyi határ felét elfoglaló uradalmak alig 700 keresőt tudnak munkához juttatni, hogy azok 1200 főnyi családtagjukat eltarthassák, ezzel szemben a határ másik felét elfoglaló kisbirtokok 2200 keresőnek, köztük 1600 mezőgazdának és 2800 családtagjuk részére tudnak kenyeret adni. Minthogy a majoroknak többnyire idegenből származó cselédsége és munkássága öregségére Kunágota belterületére, az Ujtelepre költözik, ez a közsegélyre szoruló munkanélküliek számát is növeli.

Az összes lakosságból 3449 férfi és 3515 nő. Családi állapot szerint 26 elvált, 356 özvegy, 2767 házasság és 3815 nőtlen vagy hajadon. Utóbbiak számaránya aggasztóan magas és arra mutat, hogy sokan későn, vagy egyáltalában nem házasodnak.

Kunágota lakossága 98%-ban magyar anyanyelvű, a többi német, tót- és oláh. Vallásra 5703 róm. kat. 19 gör. kat. 850 ref. 122 ág. ev., 92 izr., 64 gör. kel. és 114 egyéb: többnyire baptista, akik felerészben a majorokban laknak. Az izraeliták száma azonban 1930 óta talán megkétszereződött, mert a veszélyeztetett helyekről újabban sokan települtek ide. A nép hangulata kezd itt is ellenük fordulni, amint a maguk növekvő nyomorúságát azok életmódjával vetik egybe. A nagyszámú cigányság róm. kat. vallású s a cigánysoron lakik, nagyrésztük zenéből vagy házalásból él.

A lakosság 79.4%-a őstermelő, 9.5%-a iparos, a többi kereskedő stb.

Csak katolikus és református templomuk van, az evangélikusok utóbbi járnak. Vallási surlódások nincsenek. A szekták különösen a kevésbé gondozott külterületen terjednek.

A módosabb gazdák s a tisztviselők, kereskedők és iparosok a község északkeleti szélén fekvő régi és előkelőbb részen, a főtér körüli hat utcában laknak, a kisebb gazdák, továbbá a munkások és az újabban betelepülők pedig az attól délre eső Ujtelepen 4 utcában. Utóbbinak népessége erősebben szaporodik és hullámszik. A kisemberek gyakran települnek onnan el munkára más községbe vagy a majorokba, azokból pedig kiszolgált cselédek költöznek helyükbe. A régi falurész, az Ujtelep és a külterület közt a lakosság életmódja tekintetében is éles különbségek vannak.

Az Ujtelep és külterület lakossága teljesen a paraszti munka nyüge alatt áll. Szórakozásokra alig van idejük, pénzük még kevesebb. A régi falu pedig a földművelésre nézve mostoha viszonyok mellett is halad a polgárosodás útján. Ugyiszlóval naponta érintkeznek az értelmiségi réteggel s ez magatartásukra is erősen hat. Az Ujtelep és a külterület, illetve a régi falurész parasztsága élesebben különbözik egymástól, mint ez utóbbi az értelmiségi osztálytól. Nemesak életmód és gondolkodás, hanem életkor és ne-

mek tekintetében is nagy eltérések vannak köztük. A külterületen aránylag nagyobb számban élnek a fiatalabb, munkaerős lakosok, ezeket az uradalmak is szívesebben alkalmazzák. A külterületen egyformán dolgozik a férfi és a nő, míg bent, különösen az ófaluban igyekeznek felszabadítani a leányokat, és asszonyokat a nehezebb és kellemetlenebb munka alól.

II. *A történeti fejlődés.**

Kunágota neve régi okiratokban Mátyás király idején szerepelt először, mint Zaránd-vármegyében fekvő falu. A törökidő alatt teljesen megsemmisült s a felszabadítás után a kincstár birtokába került, az pedig mint puszta legelőt és rétet állattartó nagybérlőknek adta ki holdankint pár krajcárnyi bér ellenében. 1843-ban a kincstár a nagybérletet a határ egy részén megszüntette s oda az Alföld északi széléről és máshonnan 130 dohányos- vagy zsellér-családot telepített. Mindeniküknek 20,5 kisholdnyi földet adott haszonbérbe azzal a kötelezettséggel, hogy meghatározott területen tartoznak dohányt termelni s annak felét a kincstárnak beszolgáltatják. A telepítés a dohánytermelés fokozása és a kincstár bérjövödelmének növelése céljából történt, ezért amint a föld termőképessége a megmunkálás következtében fokozódott, a kincstár többször felemelte a béreket. 1875-ben az állam a kisbérlők részére öröktulajdonul engedte át a földeket, 20,5 kisholdanként fizetendő 3075 forint váltásösszeg ellenében, amit évi 246 forintos részletekkel törleszthettek. Ez az összeg azonban több mint kétszerese volt az eddigi 112 forint haszonbérnek s a pár év múlva országszerte bekövetkezett pénzügyi és gazdasági válság idején a tönkrement gazdák egyrésze nem tudta fizetni a magasabb évi díjat s földjét potom áron eladta. A 20,5 kisholdért, ha erősen meg volt terhelve adóssággal, a vevők neveltségesen kis összeget, sőt néha csak egy pár sonkát, csirkét stb. fizettek. Így vált lehetővé az, hogy az eredetileg zsellérsorsú telepesek közül az életrevalóbbak s a jobb jövőben és önmagukban bizakodók 60—80 kat. holdat is szerezhettek. A vevők egy része a környékről, többen pedig az Alföld északi széléről utóbb odatelepültekből került ki. Azok, akik e váltásos években is földet szereztek itt, vagy szívósan ragaszkodtak birtokukhoz, abban bíztak, hogy az állam előbb-utóbb méltányosan rendezni fogja ügyüket. Arad-, Csanád- és Békés-megye telepes-községei ugyanis beadványokban mutatták ki azt, hogy a leromlott gazdasági viszonyok miatt a magas váltásösszegeket és a felgyült hátralékokat képtelenek megfizetni. 1881-ben aztán az OMGE javaslata alapján rendezte az állam az örökváltásos telepesek ügyét s méltányosan leszállította a fizetendő összegeket. Ezzel Kunágota gazdáinak bizonytalan helyzete is jobbra fordult és megindulhatott a gazdasági és társadalmi rend kialakulása. Így aztán az 1880—90-es években az amerikai olcsó búza versenye miatt bekövetkezett mezőgazdasági válság súlyát is könnyebben tudták elviselni. Az örökváltás ügyében utoljára 1932-ben történt fontosabb fordulat, amikor

* Dr. Szeder Fál: „Kunágota község agrárpolitikája“ c. könyve nyomán.

a kincstár az örökváltás-tartozásokat koronánként 36 fillérre értékelte át. A váltásösszeget ekkor a legtöbben végleg kifizették s csak néhányan tartoznak még vele.

Az 1843. évi telepítés idején a határnak csak 14.3%-a került a kisbér-lők kezébe, 85.7% továbbra is nagybirtok maradt. A későbbi telepítések és parcellázások és a háború után végrehajtott földreform során azonban idővel a földterületnek majdnem fele a kiscgazdák kezébe került. A földre-form 542 igénylőnek 625 kat. holdat juttatott, részben házhelyeket.

III. Gazdasági viszonyok.

Kunágota lakosságának 79.4%-a a mezőgazdaságból él, köztük 2327 a kereső és 3206 az eltartott. Iparral 9.5% foglalkozik és 260 keresőre 407 el-tartott jut. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint az önálló birtokosok és bérlők száma 100 kat. holdon felül: 12, 50—100 hold közt: 10, 10—50 hold közt: 114, 1—10 holdig: 464, 1 h. aluli és részes 37, segítő családtag 552. Mezőgazdasági tisztviselő 8, gazdasági cseléd 298, munkás 833.

Az ipari vállalatok és iparosok közül segéd nélkül dolgozik 84, 1—2 segéddel 45, 3—10 segéddel v. munkással 8, a tanoncok száma 40, a segéd-munkásoké 93.

A gazdák szántóföldjüknek rendszerint 40%-án termelnek őszi búzát és ugyanakkora, vagy valamivel kisebb területen tengerit. 4—5% esik az őszi árpa vetésre s ugyanannyi a lucernára, valamivel kisebb területen pe-dig többnyire borsót vetnek. Cirkot rendszerint a szántó 10—14%-án ter-melnek igen jó eredménnyel. Baj azonban, hogy a cirok árában egyik év-ről másikra 50—60%-os ingadozás van s nem lehet előre számítást tenni. Az 1929-es jó és az 1934-es rossz gazdasági év k. holdankinti termésátlagait (az 1934 évbelieket zárjelben) a következőkben adjuk: őszi búza 13 q (8), ten-geri 15 (16), őszi árpa 11 (9), cirokszem 15 (13) és kalász mindkét eszten-dőben 8 q. Takarmányuk aránylag kevés, miután réjük nincs. A tengeri-földek végében 1—2 méter szélességben vetnek ugyan csalamádét s pár száz ölon takarmányrépát, azonban ez is kevés. Csaknem minden mező-gazdasági munka, így a cséplés is kint folyik a mezőn. A betakarítás csak a munka teljes elvégzése után történik. Kivételt talán csak a cirok képez, amelynek maglehúzását, bálázását és elraktározását mind az udvarban vég-zik. Ugyancsak a háznál történik az állatok nevelése és tartása is, mert a tanyarendszer itt nincs annyira kifejlődve, hogy a belterületen élő gazda kint a földjén tanyát is tartson. Van ugyan ilyen is, de kis százalékban, in-kább csak egy-néhány módosabb gazdánál.

Kunágotának tanyarendszerre nincs is szüksége, mert az egész falu határa nem olyan nagy, hogy ezt indokolttá tenné. Általában azt tapasztaljuk, hogy az állandóan tanyán tartózkodó ember kevésbé tud alkal-mazkodni az idők követelményeihez és gazdálkodási módja is primitívebb, célszerűtlenebb. A kunágotai tanyákon lakók azonban alig vannak hátrá-nyosabb helyzetben a belterületieknél, mert az elzárt, vasút nélküli falu

kultúrát maga sem tudott kitermelni, másfelől Kunágota legmesszebb fekvő tanyájáról is $\frac{1}{2}$ vagy $\frac{3}{4}$ óra alatt kényelmesen be lehet sétálni a faluba.

Végül ami hátrányt a téli időszak jelent, azt ellensúlyozza nyáron a gyorsabb munka lehetősége.

Es mégis, talán mert nincs társadalmi rendje, mintha valami felsőbb hatalom nyomná a tanyára a maradiság, a primitív világszemlélet és könnyörtelen egoizmus bélyegét.

Az összes lakosság 9.5%-át teszi ki az iparosság, de az ipari üzemek száma kevés, a lakosság ipari szükségletét tekintve még ez az arányszám is igen nagy, mert a lakosság egy része inkább városban, más része pedig vásárokon vásárol.

Egyéb foglalkozási ágakhoz tartozik:	kereső	eltartott
kereskedő	56	83
közlekedés	18	32
közszolgálat	62	106
véderő	9	2
nyugdíjas	55	54
házi cseléd	105	41
egyéb	28	68
	<hr/>	<hr/>
	Össz.: 333	386

Jövedelem és életszínvonal szempontjából azt a megállapítást tehetjük, hogy ma, habár a lakosság 79.4%-a östermelő, a biztos egzisztenciájú egyének nagyobb százalékban nem közülök kerülnek ki. A kereskedők, közszolgálatban levők, nyugdíjasok és egyes iparosok jövedelme nagyobb, mint a gazdáké, akik közül alig egy-kettő tudta tehermentesen megőrizni a földjét. Legkisebb a mezőgazdasági munkások keresete, ami ritkán haladja meg az évi 300 pengőt, különösen mióta a munkanélküliség mind nagyobb méreteket ölt. Bizonyos, hogy Kunágota természeti viszonyai és mai kedvezőtlen birtokeloszlása mellett nem tud eltartani ennyi mezőgazdasági munkást.

Hogy milyen a mai élet színvonala s az étellel szemben milyen követeléseket támasztanak, annak áttekintéséhez egy kis fejlődésbeli visszapillantás szükséges.

Tudjuk a parasztokról, hogy ősi elhatároltságukban nem voltak illúziós vágyaik. Osztálytudatos szemléletük is megőrizte őket attól, hogy a nagyobb jövedelmű polgárság életigényeit utánozzák. A jobbágyorsból kiemelkedve is külön, zárt parasztosztályt képeztek, melynek külön kultúrája és évszázados hagyományain keresztül kifejlődött kiváncsi voltak az élettői. Csak egyféleképpen lehet ezt kifejezni: öntudatosan és önként vállalták paraszt sorsukat. A vagyonosodó paraszt sem futkosott polgári életideálok után, mert nem látta azokat szebbnek a magáénál. Külső kép: paraszti lakás, öltözet, legföljebb kurtanemesi kúria. Erő, bátorság, duhaj virtuososság, betyáros nemtörődomség, ezek is magyar paraszterények voltak. A polgársággal, az úri réteggel szemben mindent fölhasználtak a gú-

nyolódásra, különösen a divatos öltözködésüket és idegenből hozott szokásaikat.

Ilyen körülmények mellett az életnívó is két élesen elhatárolható szinten mozgott: *parasztság* és a *polgárság*. A polgársághoz számítottak az iparosok és kereskedők is, mert azok között már inkább éltek a polgári ideák. Lakásukat és azok berendezését ők már igyekeztek kényelmesebbé, városiasabbá tenni. Ez a réteg általában könnyebben hagyta faképnél a falut és ha alkalma nyílt, szívesen utazgatott, míg a parasztság nem igen mozdult ki megszokott életmódjából. Ebben az időben az életnívó nem volt oly szoros kapcsolatban a jövedelem megoszlásával, mint később, mikor az éles osztályhatárok kezdtek eltűnedezni s a parasztság is kezdett megbarátkozni a polgári életideáokkal s a civilizációt mindinkább befogadta.

Ma már az életszínvonal vizsgálatánál főképen a jövedelem eloszlására kell figyelemmel lenni. A legegyszerűbb munkáscsalád is nagyobb jövedelemhez jutva, azonnal igényesebb életmódot folytat. Osztálytudatos időkben a vagyonosodás a tekintély emelkedését jelentette ugyan a faluban, de az előbbi életmód megváltoztatását csak igen ritkán.

Kunágótán azonban igazi osztálytudatos életmód sohasem volt, ilyenek csak hagyományokra visszatekintő régi falvakban találkozhatunk. Mint minden újabb telepés község, Kunágota is jó talaj a városi civilizáció részére. Az életszínvonal itt teljesen a jövedelem nagyságától függ s a lakosságot négy csoportba lehet osztani: az elsőbe tartoznak azok, akiknek évi jövedelme 3.000 pengő, vagy annál több. Ebbe a csoportba tartoznak: a tisztviselők egy része, a papok, az orvos, gyógyszerész, több kereskedő és iparos, akiknek lakás, ruházat, étkezés és szórakozások iránti igényeik csaknem egyezők. Ezek a községben a legmagasabb szintet képviselik. Az idesorolható 6—8 nagyobb jövedelmű gazdacsalád, életmód szempontjából inkább a következő csoporthoz tartozik. Ebbe oszthatók azok, akiknek évi jövedelme 1.000 P-től 3.000 P-ig terjed. Ilyenek 20 holdtól fölfelé a kiscigádák, mintegy 40 család, továbbá a kisebb jövedelmű tisztviselők, kereskedők és iparosok egy része, 1 vendéglős és a moztulajdonos. Ma ugyan a katasztrófális gazdasági helyzet ezt a csoportot erősen sújtja, de külső színvonalát még igyekeznek a fönntartani. A harmadik csoportbeliek évi jövedelme 300—1.000 pengő közt mozog. Ide tartoznak a kiscigádák 20 holdig (kishold), a mezőgazdasági és más munkások egy része, az iparos és kereskedelmi alkalmazottak s a mezőgazdasági cselédek. Ezeknek igényei már igen alacsony fokra kényszerültek. Sajnos, az utóbbi években mind népesebbé válik a negyedik csoport. Az abba tartozóknak csak alkalmi kereseti lehetőségeik vannak s nagyobb részt mezőgazdasági munkások. 1935 év tavaszán 600 ilyen családot írtak össze, akiknek a nyári munkájuk se volt biztosítva. Életigényeik azonban ezeknek se kisebbek az előbbi csoportbelieknél, amit már összebb szorítani nem is lehet. Annyiban mégis különböznek azoktól, hogy sokkal inkább hajlandók szélsőséges kirobbanásokra minden téren. Szórakozások és élevezetek keresésében is féktelenek, ha olykor-olykor pénzhez jutnak. De nem szabad nagyon felröni nek-

kik, ha hónapokig gyülemelő keserúségeik alól így keresnek legalább pillanatnyi szabadulást!

Hozzávetőlegesen számítva a négy csoport százalékos megoszlása sorrendben a következő: 4%, 14%, 46% és 36%. A legszomorúbb és leginkább gondolkodásra késztető adat az utolsó csoport 36%-a.

A kilencvenes évekig Kunágotának jó útja nem volt, a vasút pedig távol esett. Nem tudták értékesíteni a gabonát, mert drága volt a fuvar. Aradra (32 km.), vagy Orosházára (36 km.) szállították be szekereken és rendezetlen úton. A kettő között épült később az 1890-es években Kunágot első műútja. De még ez is több, mint egy kilométernyire esett délnyugatra a településtől. Külön utat kellett tehát a falu szélétől addig építeni Most már valamivel nagyobb becsülete lett a földnek. Felényi idő alatt, felényi fáradtsággal szállították a gabonát. Lassan kialakult a község régi településű hat utcája.

Kunágot a vasút hiánya mellett is szépen fejlődött, mert földje a legkiválóbb, legjobban termő talajok közé tartozik az egész országban. Többnyire kitűnően jövedelmező különleges terménye is van, a cirok, elemi csapások pedig az utóbbi évekig csak ritkán látogatták. Mindez azonban nem volna elegendő a nagy elzártságában is észlelhető fejlődés magyarázatára, ha nem vennők tekintetbe különösképpen belső életerejét. Érthetjük ezt a vitalitást emberekre és földre egyaránt és érdemes elgondolkodni azon, hogy a külső körülmények segítségével, amik közül a vasút és közlekedés a legfontosabb, mivé fejlődhetett volna ez a színmagyar falu.

IV. Társadalmi tagozódás.

Legjelentősebb úgy számbeli, mint akcióképességi fölényénél fogva a kisgazdacsoport. Előbbit természetesen csak úgy lehet kimutatni, ha a 2—10 holdasokat már a kisgazdához számítjuk. De nem is lehetne ez másképp, mert hiszen ők maguk is odaszámítják és minden ténykedésükben igyekeznek ehhez alkalmazkodni. Az ilyen kisgazdacsaldok száma a községben mintegy 400-ra tehető. Jelentőségükre vonatkozólag érdemes megemlíteni azt a különleges bánásmódot, amivel őket az országos politika kezeli. A gazdasági bajokon segítő, elsősorban a kisgazdáknak igyekeznek a hónuk alá nyúlni. Erre a most már külön társadalmi osztályként kezelhető néprétegre számítanak legjobban a társadalmi és gazdasági bajok orvoslásánál. Vele akarják megteremteni az új egészségesebb társadalm alapját. Valóban, úgy testi, mint lelki meghatározottságánál fogva alkalmassá lehetne tenni ilyen országépítő munkára is, de föltétlenül kell mellé egyes hibáinak ellensúlyozására a mezőgazdasági munkásság. A kisgazdák földet áhító csoportjában természetesen kifejlődött bizonyos — nem is önmaga személyére, hanem inkább a földre irányuló egoizmus, ami ha bizonyos szempontokból tiszteletreméltó is, sok egészséges társadalmi megmozdulásnak lenne kerékkötője.

Talán ez az oka, hogy kisgazdáink bizonyos ellenszenvvel viseltetnek a falu másik csoportjával, a mezőgazdasági munkásokkal, zsellérekkel

szemben. Nem tudják megérteni, hogy ezek a jóformán máról-holnapra élő munkások nem követik az ő tartózkodó életmódjukat. Pedig éppen ezen munkás- és zsellércsaládokból lett kisbirtokosok mozgékonyasága és újításokra hajlamosabb mentalitása bizonyítja, hogy a föld szeretetének túlzásba vivése a társadalom szempontjából nem kívánatos, mert a cél nem a föld, hanem a rajta előállott javak. Az viszont természetes, hogy minden mezőgazdasági munkásnak hő vágya a föld és minden mezőgazdasági munkás, amikor földhöz jut, vérbeli kisgazdává vált, csak a régi kisgazdacsaládok földre vonatkozó egoizmusát nem vette még át. Meg van tehát a lehetőség, hogy a mezőgazdasági munkásokból jó kisgazdacsaládok kerüjenek ki, mert erősebb határvonal — legalább Kunágótán és az alföldi falvak nagyrészében — nincs közöttük. Most mégis külön csoportba kell sorolnunk, mert a megélhetés, a kenyérharc miatti ellentétek meg vannak közöttük. Kunágótán a gazdasági munkások, cselédek s a közéjük sorozható 2 holdon aluli törpebirtokosok száma 1036. Tehát valójában számbeli fölényt mutatnak a kisgazdacsoporttal szemben, mégis ez a csaknem hárcmszoros fölény sem tud nekik jelentősebb szerepet biztosítani a község életében, mert minden idejüket a megélhetési gondok veszik igénybe. A kisgazdák sincsenek ma olyan helyzetben, hogy kellőképpen fizethetnék munkásaikat.

Az iparos és kereskedő réteg között rendszerint lényeges eltérések vannak, mégis ily falvakban, ahol számbeli alárendeltségüknél s a község mezőgazdasági jellegénél fogva nem nagy szerepet játszanak, egy csoportba foglalhatjuk. Iparos 260, kereskedő 56 kereső. Ezek közül azonban mintegy 136 csak mint segéd, tanonc vagy szolga dolgozik. Kunágota nagyszámú iparosodása külső elzártsága miatt belátható időn belül nem is lehetséges. Ennyi iparos is alig tud tisztességesen megélni. Sajátos dolog, hogy ez a réteg alárendeltsége mellett is rendszeresen úgy tekint a földművelőkre, mintha őket amazok nagyobb tisztelettel tartoznának kezelni. Ilyen módon ellentét áll fönt e két csoport közt, ami azonban külső jelekben csak azok előtt tűnik föl, akik hosszabb ideig közöttük élnek.

Külön falusi csoportot alkotnak végül a tisztviselők. A falu ügyeinek intézésében nekik van legtöbb szavuk. Kisebb községekben pl. a jegyző korlátlan úr s ez nagyon könnyen érthető, mert hiszen a parasztság, sőt az iparosság is nem igen ismeri a törvény legelemibb rendelkezéseit se. Mindenben a jegyzőhöz kénytelenek fordulni fölvilágosításért, tanácsért. Ez az erős ráutaltság érzése erős tekintélyt ad a jegyző és más tisztviselők személyének a nép előtt. De másfelől nekik fizeti az adót, tőlük kapja hivatalos ügyekben a fölszólítást, tanítóhoz jár tanulni a gyermeke, azonkívül a külső megjelenésbeli különbség, stb. mind nagyon érthetővé teszik a falu tisztviselő- és egyéb néprétegei közötti különbséget és áthidalhatatlan irt. Pedig éppen ez az oka a sokszor gyűlölködő magatartásnak, amivel a nép ezt a réteget nézi, mert csak a jobb módban élő urat látja benne, akinek nem fáj az ő baja. Persze nem minden községben ilyen a helyzet, különösen jobban polgárosodó falvakban, mint amilyen Kunágota. Itt kevesebb már az úrgyűlölet, mert nincsenek annyira elhatárolva egymástól,

a belső, gondolkodásbeli eltérések is kisebbek és a parasztság is nagyobb részt kap a község ügyeinek intézésénél.

Tudva azt, hogy a község lakossága a legkülönbözőbb vidékekről verődött össze, sokkal nagyobb szétűzást és szerkezeti különbségeket várunk. Lakossága csaknem színmagyar s az osztálycsoportok közötti ellentét csekély. Ez utóbbi ugyan éppen ebből a sokféle összetevődésből, hagyománytalanságból magyarázható legkönnyebben, de annál kevésbé magyarázható ezzel a vallási és politikai egyetértés. Pártpolitikai gyűlések, képviselőválasztások nagyobb zavart, izgalmat sohasem okoztak.

Néhány egyesület is működik a faluban. Ezek közül legrégebbi talán a Kunágotai Dalkör. Ez azonban csak télen működik; nem is egészen határozott formájú az egyesülés, egységes vezetés sincs benne, azért nagyobb eredményt nem tud fölmutatni. További egyesületek: Hadirok-kantak Hadiárva Országos Szövetsége, Kunágotai Gazdák Olvasóköre, Kunágotai Iparoskör, MANSz, Sportegyesület, Uri Kaszinó, Tenisz Klub, Polgári Lövészegyesület és a Tűzoltó Egyesület. — Ezek a legutóbbi hónapokig egymással teljes egyetértésben igyekeztek dolgozni. A különböző osztályok közötti ellentéteket nem kiélezni, hanem eltüntetni igyekeztek. Most azonban mintha elsöpörték volna ezt a szolidáris szellemet. Az ifjúság körében bomlasztó aknamunka indult meg az egyesületi élet széttűllesztésére. Egymással ellenséges szervezkedések veszélyeztetik a már előbb megkezdődött egységbe tömörülést, aminek előrelátható következménye az, hogy az emberek kénytelenek lesznek határozottabban állást foglalni és többet foglalkozni politikai és társadalmi kérdésekkel.

V. A családok élete.

A régi patriarkális családnak ma már csak itt-ott akadunk nyomára. A család természetes feje ugyan most is az apa, de a család többi tagjainak függése a kor és öregség tekintélyének alábbszállásával mérséklődött. Mióta a tudás alapja nem föltétlenül a személyes tapasztalás, amihez sokszor hosszú évek, évtizedek kellettek, az öregebbek kénytelenek belenyugodni, hogy tudásban nem állanak föltétlenül fiaik fölötte. A kor mindinkább mozgékony szellemi tulajdonságokat kíván s ez mégis inkább a fiatalság sajátja. Érdekes a gyermekek jövőjéről való gondolkozás. Parasztcsaládok is, hacsak módjuk van, igyekeznek taníttatni fiaikat, szeretnék őket kimozdítani földhözköttöttségükből. A jelszó: nyugdíjas állás. A föld az utóbbi időkben olyan válságokon ment keresztül, hogyha szeretik is, nem bíznak annyira hatalmában. Legfeljebb egy fiút hagynak otthon, hogy folytassa apái mesterségét. Ennek aztán igen káros következményeit láthatjuk. A falvakban mindig többen szereznek oklevelet, de mivel álláshoz nem igen juthatnak, előbbi életmódjukból pedig kizökkentek, céltalanul és mindig nagyobb elkeseredéssel vetik magukat a teljes testi és szellemi vegetálásra s olcsó szórakozásokra. Az apák pedig megdöbbenve látják, hogy fiuk jövője, amiért áldoztak, kilátástalan. A leány helyzete más. Mócosabb szülők ugyan taníttatják leányukat, de csak kivételes esetben

érettségiztetik vagy küldik tanítónőnek. Leginkább a négy polgári iskolát végeztetik el vele, ami után környezetétől függ, hogy megmarad-e parasztlánynak kiscgazda- vagy iparos társaságban vagy pedig szerencsés férjhezmenetel útján az értelmiségi rétegekbe kerül. A szülők óhaja természetesen ez utóbbi.

A háztárs szerepe polgári családokban a háztartási munkák és gyermeknevelés irányítására szorítkozik. Maga aránylag keveset dolgozik s városi módon ráér önmaga és közvetlen környezete csinosítására. Ráér a divattal és külső társadalmi szokásokkal törődni s ezek jórészt elvonják attól, hogy helyesen ítélhesse meg a körülötte folyó küzdelmes életet. Falun nem nagy az ilyen családok száma és a háztársak ily élete semmi különösebb veszélyt nem jelentene, ha gyermekük lelkének irányítása nem volna elsősorban az ő kezükbe letéve és ha később nem épp, ezekből válnának ki a vezetésre szánt egyének. Nagyon is szükséges volna hát bekapcsolni a nemzet szellemi életébe a nőket: foglalkoztassák őket is a nagy nemzeti és emberi problémák, hogy helyes úton, helyes szellemi és lelki nevelést adhassanak gyermekeiknek: a jövő társadalmának.

A paraszt- és iparoscsaládokban a háztárs háztartásvezető és gyermeknevelő szerepe mellett rendszerint munkatársi szerepet is vállal. Ez természetes is, mert a családfő keresete sokszor a gyermekekével együtt sem elegendő a család tisztességes fönntartásához. Az ok, amiért a feleség munkatársa is férjének, nemcsak ez. A parasztcsaládok egyetlen munkaközösséget alkotnak, ahol minden családtagnak megvan a munkaköre. A munkáscsaládok életében van legnagyobb szerepe a feleségnek. A csekély kereset helyes beosztása tőle függ. Sokszor lehetne felelőssé tenni a feleséget a családfő, a férj kocsmázásai miatt is, mert a paraszttasszonyok a külső fizikai munkában sokszor egészen elfeledkeznek a családi otthon melegségének, meghittségének szükségességéről. Igaz, ez már nem is annyira a feleségek hibája, mint a társadalomé. Módot kellene adni a munkáscsaládoknak is, hogy meleg otthon teremtsek maguknak s ne keressék ezt az otthonukból hiányzó melegséget, meghittséget a kocsmái levegőben. Módot kellene adni, hogy az asszonyok megmaradhassanak feleségi hivatásuknál s igazi erős, egészséges magyar családok megteremtői lehessenek.

A családok egymáshoz való viszonya három szempontból érdekelhet bennünket:

a) szomszédos családok egymás melletti élete, b) egymással házasságok útján rokonságba kerülő családok és c) az egész faluközösség szempontjából.

A szomszédos családok természetesen közlebbi érintkezésben állanak egymással, különösen az asszonyok, akik egymásnak szokták elpanaszolni ügyes-bajos dolgaikat s kisebb vagy nagyobb örömeiket. A férfiak is tartják még az úgynevezett „komasági“ viszonyt, aminek természetes következménye, hogy egymásnak kisebb dolgokban segítői is. Régebben eljárógtak egymáshoz a hosszú téli estéken elbeszélgetni, kártyázgatni. nyáron, ünnepdelutánokon pedig az utcára, fák hűvöse alá helyezett asztal

körül gyűltek össze néha öt, hat helyen is egy-egy utcában. Ma ezekkel a jelenségekkel igen ritkán találkozunk. A különféle egyesületekkel és a mozival a szórakozási lehetőségek meggyarapodtak. A városi differenciáltság is kezd tért hódítani, emellett az egyéni gondok, bajok megnövekedtek s nem csoda, ha a szomszédsági, komasági kapcsolatok is erősen lazulnak.

Falun még mindig nagy esemény a házasság. A lakosság nagy része élénk figyelemmel kíséri, milyen családok kerülnek egymással rokonsági kapcsolatba. Kutatják az okokat s csóválják a fejüket, ha a párválasztás már új elvek alapján történik. A fiatalok önállóbban, saját akaratuk szerint nősülnek, a jövendőbelit pedig nem a szülők, hanem maguk választják. Ha így kevesebb is a bölcs előrelátás anyagi téren, bizonyos, hogy az érdekházasságok azóta csökkentek. A házasulandó fiatalok a sok nyomorúság ellenére is romantikusabbnak, szebbnek, reményteljesebbnek látják a jövőt, mint szüleik.

A belső együttérzés és a kollektív munkára való hajlam a régi jobbágyfalvak népében is gyenge, Kunágotá lakossága azonban az ország legkülönbözőbb vidékeiről verődött össze s ennek tulajdonítható minden közös munkától való idegenkedése. A városi civilizáció azonban ezen hagyománytalanság miatt annál könnyebben talál csaknem olyan jó talajra, mint magában a városban. Egy új lelki kultúra megteremtése azonban az ilyen falvakban bizonyára könnyebb lenne, mint a hagyományokkal rendelkezőkben.

VI. Nemzedékcsoportok.

A nemzedékcsoportok között Kunágotán igen élesen megvonhatók a határvonalak, annál is inkább, mert e csoportok még mind közel esnek hozzánk: 100 év se telt el azóta, hogy letelepült itt az első nemzedék. Egy nemzedék életét, vezető és irányító szerepét 40—50 évre tehetjük. Ezalatt mindazt a termelőerőt, társadalomalkotó és formáló képességét kifejti, amire elhivatott. De már legalább tíz évvel előbb kezdődik az átszámolás. Pozícióikhoz ugyan még ragaszkodnak s a következő, sokszor már türelmetlenkedő nemzedékekkel ellenszenveznek, ami természetes is, mert egy újabb nemzedék valódi körvonalai akkor bontakoznak ki igazán, amikor végleg elszámolva az előző nemzedék munkáját, a maga külön feladatainak megvalósításába kezd. Sokszor megtörténik, hogy nemzedékek sorozata csak beilleszkedik elődeinek korszellemébe és kényelmesen gyalogol végig az általuk már letaposott síma utakon. Ezek az úgynevezett megelégedett korban élő boldog nemzedékek, de a XIX. és a XX. századbeliek nem élnek ilyen szerencsés, nyugalmas kort. A legmozgalmasabb életforma és világszemlélet forradalmain mentek ezek keresztül és a most készülő újabb nemzedék előtt káosz kavargó, amiből neki kell megtalálni a kivezető utat.

Kunágotán egymásra szabályosan és pontosan elhatárolhatóan következő három nemzedéket találunk. Az elsőbe az 1843-tól idetelepített családokat számíthatjuk 1875-ig, amikor az örökváltsággal egészen új helyzet

állt elő. Az első családok merőben különböző körülmények között kezdtek meg itt az életet, mint a későbbi nemzedékek. Mintegy 130 család volt ez, jórészt a felvidékről. Életlátásukat, törekvéseiket kikerülhetetlenül irányította az a tény, hogy mint szegény zsellérek kerültek ide és kapták bérbe a 20.5 kishold földet. A jobbágyfelszabadítás ugyan még nem történt meg, de a liberális szellem már ott élt az emberekben és Széchenyi gróf munkái mindenütt kikezdték a rendiség életformáit. Az idetelepített 130 jobbágy és zsellér család itt már mint önálló bérlő szerepelt, akik ha valójában nem is viseltek kisebb terheket jobbágy testvéreiknél, de azok megkööttségéből kiemelkedtek. Földesuruk maga az állam volt s az szerződésileg biztosította jogaikat. Ez a nemzedék a bérlők egyetlen osztálya volt. A szomszédos nagybérlőkkel semmiféle kapcsolatba nem kerültek még akkor sem, mikor területük községgé alakulva, annak határába a nagybérlők is belekerültek. Igen hamar, már 1844-ben tanítója, jegyzője, papja és temploma volt a községnek, bár a kincstár nem törekedett erre. Ez a „települő nemzedék“ az új viszonyok bizonytalanságában élt, de a község-szervezésben kifejezésre is juttatott ama vággyal, hogy rendezett élet-körülmények közé kerülve, a jobbágyfelszabadító 48-as eszmék szerint teremtsen meg a maga új életét.

A második nemzedék csak apáinak megkezdett munkáját folytatta s nagyobb ellentét sem világnézeti, sem gazdasági szemlélete közt nem volt. A demokratikus és liberális szellem, a szabadverseny lehetősége fölébresszette bennük az egyéni ambíciókat s a gazdagodás lehetősége, különösen az örökválság enyhítése után, mindenki előtt nyitva állt. Valóban az idekerült életképesebb családok szép vagyont tudtak maguknak szerezni. Igaz, hogy könnyű volt a dolguk, ha az akkori gazdasági helyzetet és a zsellérekből hirtelen földtulajdonosokká lett települők igénytelenségét számításba vesszük. Az eredetileg mocsaras föld is egyre javult az ország-szerte megindult folyórendezések következtében. A második nemzedéket nem is fenyegette még a föld kiszáradása, ami bizonyos pontig szükséges volt e vidéken. A búzaár emelkedésével fokozott mértékben a gabonatermelésre tértek át az addigi dohánytermelésről és minden a lehető legjobb úton haladt itt a világháború végéig. Panaszok, bajok voltak e nemzedékek életében is, de általános válsággá sohasem mélyültek: mindnyájan emlékeztek még apáik szavaiból a régi zsellérsorsra, míg most már éhez, fázó, rotholó emberek nem éltek köztük. Meg is szokták úgy tekinteni a világba, mint amely megadja mindenkinek munkája kellő jutalmát s ha valaki mégis szegény marad, az csak restsége, haszontalan henyélése vagy téckzlása miatt történhetik, az ilyen pedig megérdemli sorsát.

Természetes dolog, hogy a világnak ilyen szemlélete nem vezetett nagy társadalmi összetartásra s a kollektív érzés csaknem teljesen kiveszett ebből a nemzedékből.

Ilyen mentalitású emberek fejlődtek a második generációban, a kor-szellem és a hely gazdasági meghatározottsága termelte ezt ki. Ezek mellett azután igen sok változás, alakulás következett be. Az addig egyetlen, úgynevezett települő osztály a község kiépülésével különböző társadalmi

csoprtokká tagozódott. Elkülönült a község szellemi életét irányító értelmiség és megjelent az iparos és kereskedő réteg, amelynek száma csekély, de nem jelentéktelen volt. Nagy baj, hogy ez a réteg is a parasztság második generációjának életszemléletét vette át. Az értelmiség pl. tömegek vezetésére, irányítására hivatott, de csak azt a munkát végzi, ami egyéni léte fenntartásához kötelessége. Így aztán egészen az utóbbi időkig a faluközösségnek igen csekély jelét láthatjuk. Két nagy vallási közösség ugyan mindjárt a településtől kezdve fennállt, de Kunágota társadalmi életében nem nagy hatóerővel rendelkeztek. Tagjaik társadalmi együttérzés szempontjából nem kerültek közelebb egymáshoz. Szerencsés gazdasági viszonyai miatt megelégedett, önző világszemléletű, nyugodt életet élő csoporttá fejlődött a második generáció. És ebben az életvágányban még sokáig haladhattak volna, ha a nagy világrázkódás, a háború nem jön. Az a csendes, megszokott mederben folyó életműködés, ami más hasonló falvakban is folyt, magába szívta volna a már munkára készülődő harmadik nemzedéket is.

Ez azonban hirtelen veszélyes, kilátástalan jövő elé torpant, ami teljes zűrzavarrá változtatta a lelkében már kialakulni kezdő világszemléletet. A háborúból visszakerült nemzedék úgy érezte, hogy ezzel a háborús szolgálattal mintegy életfogytig tartó jogot szerzett magának a vezetéshez, a hivatalokhoz, hiszen hivatkozhatott öt évi szenvedésre, forradalmi krízisre s mindenre, ami keserűség egy nemzedék életében előadhatja magát. Hivatkozhattak arra, hogy őket vasvesszővel verte már meg az élet és alaposan megtanulhatták, hogyan tekintsenek a világba. Ilyen okok alapján később se vették komolyan a felnövekedő harmadik nemzedék újfajta törekvéseit. Ostoba, fiatalos, forrongó hajlamúaknak minősítették őket, ha nem voltak megelégedve az általuk kirajzolt életkeretekkel. A világháború után mintegy tíz évig valóban úgy alakult minden, mintha csak igazolni akarná ezt a szűkkeblű individualista világszemléletet, amelyben nagy nemzeti együvértartozás, testvéri szolidaritás, tudatos nemzetépítés mind ismeretlen fogalmak maradtak s helyüket trianoni szónoklatok és nemzetiszínű zászlólobogtatások foglalták el.

Mindezek a vádak ugyan főképp a vezető réteget, a magyar értelmiséget érik, amely nem tudta meglátni, mennyire lélektelen, ingoványos útra sodorja az egész magyar társadalmat a vakság, süketség és önzés. Nem törődtek a háború után felnövekvő nemzedékekkel, pedig most valami egészen különleges történt. Az a nemzedék, amely apáitól annyira elhagyott-nak, talán lenézettnek is érezhette magát, itt-ott már maga kezdte vizsgálni saját sorsát. Ez a nemzedék már saját jövőjét tekintve se láthatta olyan megnyugtatónak apái útját. Egyelőre erőtlenül, de szembehelyezkedtek, azután bekövetkezett a gazdasági konjunktúra vége. Az öregek megzavarodva még hangosabban kiabálták „Trianont“. Sajnos azonban, a fiatalok ettől még nem jutottak rózsásabb helyzetbe és nem tekintettek biztosabb jövő elé. A háború utáni fiatalabb nemzedék értékesebb tagjai szükségét érezték, hogy valamerre teret biztosítsanak maguknak, de sem idejük, sem módjuk nem volt arra, hogy alaposan körülnézzenek és

megismerjenek mindent, mielőtt valamibe kezdenének. Így megtörtént az, — sajnos, hosszú éveken keresztül — hogy ebből a generációból épp a leg-tettekésebb, a leghatékonyabb szellemi erőt képviselők hamis utakra tértek. Nem csoda, mert a polgári társadalmi rend teljesen kiéltnek, a változó korokkal, koreszmékkel szemben érzéketlennek mutatkozott. Ezzel szemben bolsevista, kommunista utakon kollektív, testvéri eszmék megvalósításának reményei csábították a kiutat kereső fogékony, fiatal lelkeket. Egymásután leplezték le itt is ott is a különböző kommunista mozgalmakban való részvétellel gyanúsított ifjakat. Szinte kárörömmel hirdették, hogy ime a szűznek, tisztának hirdetett vidéken még a falvakban is nyomára bukkantak ilyen mozgalmaknak, de irgalmatlanul ki fogják irtani. Dühvel vagy kárörömmel tárgyalgatták az ügyüket, pedig bizony meggondolhatták volna azt is, hogy ennek komoly társadalmi okának kell lenni. Falun élő, paraszthagyományokban nevelkedett ifjak nem mozdulnak ki ok nélkül békés nyugalmukból. Meggondolhatták volna, hogy vajjon gondoskodtak-e ők eléggé a fejlődő új generáció lelki neveléséről, legalább gondoskodtak-e arról, hogy megismerhesse ez a jövőjével nem ok nélkül elégedetlen fiatalság legalább a való tényeket, amin szilárdan megállhat. Hazugságot, ámitást, társadalmi agóniát és féktelen önzést látott minienütt s önmagának kellett kitermelni a helyesebb világnézetet, fölismerni a változott korszellem irányát és önerejéből kellett tanulnia, nevelni önmagát. Közben a tapogatózás ideje alatt elbuktak az élharcosok, akikre már csak követ dobnak, pedig minden bűnük az volt, hogy magukra maradván a zűrzavaros eszmék közt, nekik jutott a földérintő szerep.

Mindezeknek elmondása pedig azért vált szükségessé egyetlen falu nemzedékproblémáinak elmondásánál, hogy megértsük azt az ürt, ami a két nemzedék közt van falun is. A falu szélesebb társadalma természetesen nem vett részt aktíve az előbbi szellemi vajúadásban, de a fiatalabb generáció ösztönösen megérezte azért, hogy változás következik. Idegesen várt és vár ma is valamit s elkapta a jelszót: új életet kell teremteni, mert a régi elavult. Hallotta azt is, hogy törödni akarnak a néppel, tehát vele s parancsolás helyett kezét fogva vezetni akarják. Soha jobbkor nem jöhettek volna az ilyen jelszavak, mert ők maguk érezték leginkább a szükségét. Saját sorsuk bizonytalansága ébresztette erre őket.

Három csoportba oszthatnók Kunágótán ezt a telepítés utáni harmadik nemzedéket: a) *kisgazdaiifjak*, akiknek kenyérgondjaik nincsenek, de nem érzik olyan biztosnak talpuk alatt a földet, hogy ne kívánnák a testvéri összefogásban rejlő erőt, ha arra kezdeményezést és önzetlen példát látnak. Ezek a legkevésbé bizalmatlanok. b) *Munkásifjak*, a nincstelének, korán nősülők és egész életükben kenyérgondokkal küzdők csoportja. Civakodó, rosszul táplált, rossz lakásban lakó családok nagyrészt, akiknek minden okuk megvan arra, hogy bizalmatlanok legyenek minden ígérettel szemben, különösen akkor, ha az nagyon szép. Mindezek ellenére vagy talán éppen ezért az összetartozás érzését csak a sorsközösség, a külső életkörülmények azonossága tartja bennük. Anyagi helyzeten felül-

álló, nagyobb társadalmi együttérzés természetesen olyan messze áll tőlük, hogy velük mindaddig ilyesmiről beszélni sem lehet, míg saját mostoha sorsuknak nyomása alól föl nem szabadulnak. Addig minden kollektivitás, testvéri együttérzés, csak abban az esetben számít valamit előttük, ha ebből személyükre nézve anyagi előnyt remélnék. c) *Az iparos és kereskedőifjak* jórésze mindkét előbbi csoportnál individuálisabb, liberálisabb szellemben él, kivéve azokat, akik baráti és egyéb kapcsolatok révén a kisgazdacsoporttal kerültek közelebbi összeköttetésbe.

E három csoporton kívül még külön vehetnők a középiskolát végzett fiatalokat, akiknek talán egyetlen korban sem volt kilátástalanabb jövőjük, mint most. Ezekről azonban részletesebben beszélni se kell már, mert rájuk is vonatkoznak a legújabb nemzedékekről, kialakulásukról, törekvéseikről és küzdelmeikről mondottak. Mivel azonban vidéken élve, távol minden gócponttól, hozzájuk a nagy szellemi forrongásból csak ízelítő jutott, aktíve csak kevesen vettek részt eddig az új helyzet megteremtésében. Egy részük némán csüggedez az állástalanságban, de a tettekezésbe bek falun is megmozdulnak, hogy kezükbe vegyék sorsukat és jövőt teremtsenek nemzetüknek komoly, kollektív munkával.

VII. Belső társadalmi alkat.

Kunágota társadalmának belső alkatát vizsgálva és a régebbi községekkel összehasonlítva, lényeges eltérésekre találunk. A régi jobbágyközségek különböző, zárt csoportokban éltek, melyek mindenikében külön osztályöntudat és elzárkózás nyilvánul meg más csoportokkal szemben. A jobbágyok megszokott, szűk kereteik közé szorítva, minden ténykedésükben önmagukra voltak utalva. Kifelé a nemesekkel való találkozásuk, e kettő közötti viszony szigorú szabályokhoz volt kötve. Nem is csoda ha ily körülmények közt egész sajátosan különálló, primitív viszonyaiknak megfelelő jobbágy- vagy parasztkultúra és művészet fejlődött ki. Nem csoda, ha szokásaikban, életmódjukban, gondolkodásukban egy-egy külön kis egységet képeztek, mert hiszen a legegyszerűbb ember lelkében is élnék kifejezésre vágyó eszmények s oly elfoglalt, nyomorult életmódot elképzelni is nehéz, amiben az ember, ha hosszabb időre belekényszerül, meg ne találná énjének valamilyen formában való kifejezését. Az pedig, aki bizonyos életformába beleszületett, arra az életformára hangolódik s kényelmesen, otthonosan érzi benne magát. Csak ilyen megfontolások mellett válik érthetővé az a tény, hogy a különböző társadalmi osztályokban s így a jobbágyokban is társadalmi osztályöntudat fejlődhetett ki, mely önmaga is határokat szabott szokásokban, életmódban, s amely határokat öntudatosan igyekezett mindenki betartani. Hiába lett esetleg gazdaggá, a jobbágyság életkereteit csak ritkán dobta el magától, mert kényelmetlennek, fárasztónak találta volna, hogy a megszokott formáktól eltérőleg éljen. A jobbágnép nem is annyira a jobbágsors, mint inkább egyes földesurak vagy tisztjeik visszaélései miatt lázongott. Felszabadításuk, mint a tömegeket magasabb életnívóra emelni szándékozó eszme, felülről

indult. Egy megállapodott társadalom mindig osztályöntudatos, amiben vallás, szokások és a gyermekkora óta az osztály minden egyes tagjában kifejlődő tradíciók egyensúlyban, nyugalomban tartják az életfolyamatokat. Csupán az osztályok fölött hömpölygő korszake változásai nem engedik az osztályhatárok végleges megmerevedését. E változásokat pedig sohasem a tömegek érzik meg először, hanem mindenkor egy kisebb csoport, mely szellemileg mindenféle osztályhatáron kívül él. A jobbágyfölszabadításkor egyaránt voltak ebben nemesek, költők és olyan jobbágyifjak, akiket az iskola kizökkentett őseik életszemléletéből.

A jobbágyfelszabadítással megindult egy még ma is tartó átalakulási folyamat. Jogilag fölszabadult a jobbágyság és ezt nyomon követte a gazdasági függetlenülés folyamata. Belsőleg azonban annál nehezebben ment az átalakulás. A parasztradíciókat nem lehetett oly könnyen eldobni. A kialakult életformák, beidegzett osztályszokások ott éltek a tudatukban. Természetesen azért ez nem állíthatta meg a megindult folyamatot. Ott volt előttük az új kép, a város individuálisan törtető emberének képe. Nagy szerep jutott tehát az átalakulásban az utánzásnak. Eltűnt az éles határ paraszt és nem paraszt közt, a társadalmi ranglétrák közötti különbségek köztudatba kerültek s megindult a versenyfutás. Legalacsonyabb ranglétrának a parasztok helyzetét látták, azok tehát, ha teheték, igyekeztek kimenekülni ebből vagy ha ez egyelőre nem sikerült is, legalább a paraszthagymányt dobták el maguktól. Ennek következménye az lett, hogy a parasztkultúra és művészet helyét lassan a városokból kiszivárgó civilizáció foglalta el. Ha primitívebb, sokszor tarka naivitásban pompázó volt is az a kultúra, mégis egy nép belső lelki világát, teremtőerejét fejezte ki, összetartó, közösséget mutató motívum volt, aminek elpusztulását sajnálhatjuk. A parasztság energiájának jó részét most már az utánzás foglalja le. Ruházat, lakás, beszéd, szórakozások nagyrészt városi polgári mintákat követnek. Mindezekben nincs többé társadalmi korlát és sok családot tönkretesz anyagilag is az utánzás, ami csaknem teljesen a külső életformák átvételére terjed. Mindenki magasabb fokra vágyik a társadalmi ranglétrán. A gazdák a tisztviselők polgári életnívójára, a törpebirtokos, zsellér pedig egyelőre a gazdák szerepére kívánczik. Öt-hat évvel előbb még a városi munkásság szintjét is magasabbnak tartották, de azóta annyi rémhírt hallottak az ottani munkanélküliségről, hogy ismét a föld után vágyakoznak inkább.

Mindez az átalakulási folyamat Kunágotán egyszerűen ment végbe. Ebben nagy előnyére volt a telepítés s az, hogy a nagy jobbágyfölszabadításkor itt már nem volt jobbágyság: a telepesek a bérbe kapott földeken teljesen önállóan dolgozhattak. Akkor ugyan még nem tudhatták, hogy 30 év múlva örökváltságba kapják azokat a földeket, de a jobbágykötelezettségeket itt már nem ismerték és észrevétlenül itt már a letelepüléskor, 1843-ban, megindult a zárt osztályhatárok széthullása. Ha ma városi gócpont lenne közelében, semmi sem akadályozhatná meg gyors fejlődését. Így azonban ez a nem régi településsel járó tradíciótlanság egészen másban nyilvánul meg.

Milyen volt ebben az aránylag kevés összetartozandóságot érző kis társadalmi közösségben a presztízs kérdése? Kik voltak azok, akiket jobban elismert, becsült ez a nép? Jó ideig, úgy látszik, a különböző vidékekről származó telepések előbbi lakóhelyük tekintélyeit őrizgették magukban. Azokra hivatkoztak beszédükben, vitájukban s csak hosszú évek múlva tudtak nagyobb tekintélyre szert tenni egyes módosabb telepések, kik fáradhatatlan szorgalmukkal, kitartó élniakarásukkal nem veszítették el munkakedvüket akkor sem, amikor valóban kétségbeejtőnek mutatkozott a helyzetük s képtelen terhek alatt nyögtek. Ekkor szerezték meg tekintélyüket és vezető szerepüket a későbbi módosabb gazdák. Bizonyos presztízszt jelentett később a köztisztviselői, papi, tanítói állás is, ezek a tekintélyek azonban nagyon sokban különböztek a módosabb gazdákétól. Míg azok példáit közülükvalónak, követhetőnek érezték, emezeket csak mint tanulmányuk után többet tudó egyéneket tisztelték, de különben távolattartották tőlük magukat. Tanácsaikat meghallgatták, de csak akkor követték, ha ők maguk nem találtak más megoldást. Általában nem igen tűrtek maguk fölött olyan vezetőt, irányítót, akire mindenben hallgattak volna. Ha később mégis akadt ilyen, az nem annyira állásának, mint kitűnő alkalmazkodóképességének köszönhetette tekintélyét. Egyéni ambícióknak, gyöngeségeknek kellett kedvezni, legalább szép szóval, hogy úgy érezze mindenki: itt az történik, ahogy ő akarja.

Vezetőszerpet az a csoport szerezhethet magának, amelyik legelőbb be tudja bizonyítani életképességét. Különösen ily társadalmi összetevőkből álló közösségekben igaz ez, mint Kunágota, ahol a letelepült, csaknem kivétel nélkül nincstelen zsellércsaládok egyforma eséllyel indultak harcba a földért. Egyéni törtetés, ravaszság ugyan itt is közbejátszottak bizonyára a versenyben, de mégis elfogadhatjuk, hogy az a gazdacsoport, amely rövid 30 év alatt kézzelfoghatóan bebizonyította életképességét, küzdénitudását, jogosan tartja még ma is vezetőnek magát. Ma különben ország-szerte érzik, hogy csakis ezt tekinthetik a falvak élcsoportjának és ha szükséges az, hogy erős bázissá tegyék a falut, úgy az csak velük eszközölhető.

Nézzük, miben is áll e réteg vezetőszerepe? Főntebb említettük már, hogy életképességüket, erejüket bebizonyították akkor, mikor egyéni képességeikkel ki tudtak emelkedni sorstársaik közül. Ez a tény egyúttal követendő példaképpen állt az alulmaradt zsellérség előtt. Jobb és buzditóbb példa volt ez nekik, mint a régi gazdacsaládoké, mert itt nem érezték az osztályhatárokat. A közülük jobb életviszonyok közé lendült kiscgazdák életnívóját olyannak tekinthették, mint amelyet szorgalommal, egy kis ügyességgel vagy szerencsével ők is elérhetnek. Csak természetes ezek után, hogy a nincstelen munkásság a kiscgazdák életeszményeit tekintette követésre méltónak. Ez a társadalmi alakulás azután egész sajátosságosan materiális életszemléletnek lett kialakítója. A vezető kiscgazdaréteg földre, a vagyon gyarapítására összpontosította minden életerejét, mert csak így tudta kiharcolni magának ezt a szerepet és a jobb életkörülményeket. Nem jutott ideje kiszakadni ebből az eszmekörből. A téli hónapok alatt pedig,

amikor megpihenhettek, élvezni akarták az előnyöket, melyeket a gazdagság nyújt: henyéltek, ittak, ettek, mulattak. Régi hagyományuk nem volt s ilyen életszemlélet mellett a művészetek szükségét sem igen érezhették. A régi jobbágyközségek parasztkultúráját és művészetét, — ha az öregek meséltek is róla — nem sokra becsülték. Sokkal jobb talajra talált a városi civilizáció, mert ez közvetlenebb összefüggésben volt a gazdagodás nyújtotta előnyökkel. Az öregebbek ugyan, a régi világra emlékezve, sokszor tiltakoztak ellene, de a fiatalabbak nem sokat törődtek ezzel. Az ő eszményképük már a városi polgárság és a falu szellemi életét irányító polgárság lett. Valahogy alacsonyabbrendűnek kezdték tekinteni a földművelést. Aki csak tehette, menteni igyekezett alóla utódait. Mindig többen küldték városba, különböző iskolákba fiaikat és elképzelhetetlen volt, hogy a fiú iskoláit elvégezvén, majd otthon maradjon a gazdaságban. Még akkor se, ha történetesen épp mezőgazdasági iskolát végzett. A tulajdonképpeni vezetőréteg tehát a polgárság lett, mert annak életmódja után vágyakoztak.

Most újabb átalakulás várható. Az anyagi jólét megszerzésére irányuló eddigi utak kátyúba vezették a társadalmat s kitanult fiaik állás nélkül maradtak. Kunágota paraszttársadalmi materiális életszemlélete mellett se folyamodott olyan erőszakos eszközökhöz, mint pl. az egykézés. Ennek oka azonban semmi esetre se az, hogy belátnák ennek a társadalomromboló passzív ellenállásnak veszélyét, sem pedig vallási vagy erkölcsi fék, hanem csupán az, hogy eddigi életük a településtől kezdve csupa küzdelem volt, aminek azonban eredményét látták s mindezt passzív ellenállásra nem is gondoltak. Ennek köszönhetjük csupán, hogy Kunágota még csak hírből ismeri az egykét. Előbb-utóbb azonban itt is odajutunk, ha nem sikerül fölébreszteni bennük a nagy összefogás, nemzeti újjáépítés vágyát, itt is jelentkezni fognak azok a tünetek, amelyeknek szomorú hirdetői a dunántúli egykés falvak.

Falu és város között többféle szempontból húztak már határvonalat. Társadalmi szempontból azonban minden másnál lényegesebb a társadalmi ellenőrzés. A falu lakossága nem vált még oly ezerszínű tömeggé, mint a városé. Itt az illető falu sajátos köntösét kell magára venni mindenkinek, ha nem akar a feltűnést-keresés hírébe kerülni s ha nyugodt mederben akarja élni életét. Városi nagy házakban megtörténik, hogy például a földszinten lakók nem ismerik az emeletiket. Városi ember ismeretségi köre társadalmi csoportok, társadalmi hovatartozása pedig foglalkozása szerint alakul. Falun ez nem így van. Igazi falusi ember csaknem úgy ismeri faluját, mint a saját háza környékét. Mindenki személyes ismerősnek számít, nagyszerűen igazolja ezt az, hogy nem mehetnek el az emberek egymás mellett köszöntés nélkül. A fiatalabbaknak köszönteni kell az idősebbeket. Azt senki se keresi, hogy vajjon ismeri-e egyáltalán, vagy beszélt-e vele valaha. Ma az a látszata ennek, mintha ez tisztán az öregebbek, tehát a kor megbecsülése lenne, de a tulajdonképpeni alapja sokkal mélyebben van. Eredete nem más, mint az, hogy minden falu kezdetben kevés családból állt s azok természetesen legbensőbb viszonyban, sorsközösségben éltek egymással. Később is minden új családot a nagyobb

közösség új tagjaként tekintettek, maguk közé fogadtak s az elsőbbség jogát megkivánták, hogy az új család mindenben alkalmazkodjék a régebbiek szokásaihoz, életmódjához. Önkénytelenül megfigyelték annak minden mozdulatát s nemcsak az újonnan jöttét, hanem az egymás életmódját is folytonos ellenőrzés alatt tartották. Ez nem szűnt meg akkor se, mikor a falu lélekszáma ezrekre szaporodott. Itt tovább is mindenki mindenki ismerősének számít. Ha nem köszönsz valakinek az utcán, nem mentség az, hogy nem ismered, azonnal kevélynek, kényeskedőnek „felvágós”-nak mondanak. A városiak által sokat gúnyolt falusi pletykálgodás valójában nem más, mint a társadalmi ellenőrzés egy eszköze. Közmondás szerint „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél” s a pletykának is rendszerint van alapja. A falusi társadalomnak megvannak a maga külön eszközei, azokkal kényszeríti minden tagját a falu kialakult szokásaihoz, életformáihoz való alkalmazkodásra. A falu, mint egy nagy egységes szervezet, nyilvántartja minden tagját s ha méltatlannak ítéli annak életmódját, kiközösíti magából. Pár hónap, sokszor pár hét alatt olyan egyedülállónak, mindenki által mellőzöttnek találja magát az ilyen kiközösített, mintha vadidegenbe került volna. A társadalom, mint egységes és megfellebbezhetetlen bíróság ítél s ez a pletykában jut kifejezésre, amiknek sokszor súlyosak a következményei. Igen komoly jellemzést adunk egy falu népéről, ha megmutatjuk, hogyan ítél egyes esetekben s mi az, amit megenged és mi az, amit elítél.

A köszönéssel vezettük be ezek ismertetését. Láttuk az eredetét s azt, hogy kiket illet elsősorban. Kifejezésre juttatja ez azt, hogy az idősebb, tapasztaltabb embereket ma is tiszteletben óhajtják tartani. A köszönés valóban értékelést is jelent, mert a köztisztviselőben álló egyéneket vagy azokat, akiknek nagyobb tudását elismerik, az idősebbek is előre köszöntenek. Ez azonban, legalábbis a falu gerincesebb részétől, csupán megtiszteltetés és nem gyáva hajlongás a hatalom előtt. Nem azért köszön pl. a jegyzőnek, mert az esetleg segíthet rajta valamiben, hanem mert arra érdemesnek tartja. Persze nem kell azért azt gondolni, hogy a falu csupa ilyen gerinces, egyeneslelkű emberekből áll, de vigasztaló, hogy vannak ilyenek is és ezeknek köszönhető, hogy szélsőségektől mentes, aránylag nyugodt mederben folyik itt az élet.

Erkölcsei dolgokban a falu mindig szigorú bíró, de az erkölcsi elveket mindig ő maga szabja meg s nem igen bízza az általános morálra, sőt a vallásra sem. Külön elvek szerint ítél társadalmi osztályok szerint is. A nők öltözködése sokáig volt megítélés tárgya. A divatok gyors követését mindenképpen erkölcstelennek tartották s évekig elkeseredett ellenségei voltak a nők selyemharisnyáinak és rövid hajviseletének. Ma már belenyugodtak abba, hogy ilyen eszközökkel hívják föl a férfiak figyelmét. Régebben nem azt kívánták a nőktől, hogy mindenki előtt tetszetős külsőben jelenjenek meg, mert a paraszttársadalomban a feleséget munkatársnak tekintették. Aki nagyon sokat adott a külsejére, ha asszony volt, könnyen abba a hírbe keveredett, hogy „kikapós”, aki másvalakinek akar tetszeni, nem az urának, ha pedig leány volt, könnyen megtörténhetett,

hogy nem kapott kérést. A tetszenivágyást sokszor erkölcstelenebbnek tartották, mintha nyíltan szeretője lett volna valamelyik parasztleánynek. Ez utóbbinak semmi különösebb következménye nem volt, csak akkor, ha kitudódott, hogy egyszerre többnek is a szeretője. Ez ellen aztán teljes szigorral lépett fel elsősorban a család s nem egyszer megtörtént, hogy kitagadás lett a vége. Az ellen alig szólt valaki, ha egy parasztleány eljegyzés, sőt házassági ígéret nélkül viszonyt kezdett egy legénnyel. Ennek magyarázata az, hogy csaknem minden esetben házasság szentesítette az előbbi viszonyt. De ez a viszony se volt olyan gyakori, mint külső látszatra. Ha polgári szokások és erkölcsök közt élő ember figyel meg a parasztleányokat, szörnyen szabadszájúaknak találja őket. Nem igen válogatják meg a szavakat beszédükben, sőt a beszédtemákat se. Szavaik és erkölcsi magatartásuk között azonban sokszor óriási különbség van. Főképpen ez különbözteti meg őket a polgári családok leányaitól. Az idősebb parasztszencnyok és emberek szemében egy testhez símuló, jószabású ruha most is erkölcstelenebbnek tűnik a legmerészebb szabadszájúságnál is. A szót csak szónak, de a ruhát már csaknem tettnek tekintik. Természetesen a modern táncokat valóságos paráznaságnak minősítették eleinte, minthogy azonban Kunágot könnyen alkalmazkodik a városi szokásokhoz, ezeken is könnyen keresztülnézett. Ami megmaradt a régi népi erkölcsökből, az főleg a külterületeknek a polgársággal kevesebbet érintkező s moziba nem igen járó lakossága közt él. — A lakosság többi része átvette a polgári erkölcsöket s ezek szerint ítél. A különböző bűnesetek megítélésénél a törvény állásfoglalása az irányadó. Csupán a nyilvánosság nagyobb. A társadalmi ellenőrzés falun azt jelenti, hogy titkos útjai nem igen lehetnek senkinek. Kíméletlenül meglátják és kitergetik egymás dolgait.

Különösképpen enyhe megítélésben részesülnek a mulatozó, kocsmázó legények és egész délutánokat, estéket átkártyáztató emberek. Igen elterjedt az utóbbi években a kártya a fiatalság körében is. Ha szabadidejük van, mindjárt a kártyaasztalhoz menekülnek. Ki elől, mi elől? Talán saját gondolataik, jövő kilátástalanságuk űzi őket! Állás nélküli érettségizettek, iparosifjak és fiatal gazdák, akiket súlyos adósságok terhelnek, egyaránt kártyáznak és a közösség, a falu ítélete hallgat. Ha rosszalólag beszélnek is róluk, megértőleg bólogatnak: mit tegyenek! Ime, itt a sok szép erőtéljes fiatalember, adjon neki kenyeret a kormány, hogy családot alapíthassanak és erős, egészséges utódokat adjanak a magyar államnak. Adjon nekik munkát az állam, hogy ne kelljen a kártyaasztalok mellett agyonütni az unalmat, elfeledni a jövő bizonytalan sívárságát és kiölni magukból minden ambíciót. Így ítél fölöttük a különleges helyzethez alkalmazkodó közvélemény. Csak a nyomorgó és zsellérsorsban robotoló munkások kelnek ki ellenük. Ezek már távolról sem olyan megértőek. Csupán dorbézolást, henyélést látnak abban az előttük úrinak, előkelőnek tetsző életmódban. És el kell ismerni, hogy nekik van igazuk. Mert bizonyos, hogy senkinek sincs joga semmittevással, kártyacsatákkal, céltalan pénzpcsékolással tölteni az időt, amíg vannak, akik kenyeret sem ehetnek mindennap s amíg kilátástalan fekete rémként telepszik ránk a magyar

jövő. Azoknak van igazuk, akik nem tudnak bölintani megértően az ifjúság üres semmittevéséhez, szellemi vegetálásához, mert kik teremtsék meg az új életet, ha nem azok, akiké a jövő lesz majd?

Társadalmi életműködések. Egy társadalom életképessége nem a jelen vagy a mult fejlettségéből állapítható meg, hanem az ezeken keresztül jövőbe induló nyílt, vagy rejtett erőiből. Hanyatló az a társadalom, amely megszűnt gyarapodni, ha jelenleg magas fejlettségi fokon áll is egyébként.

A népszámlálások népesedési adatai szerint Kunágota lélekszáma rohamosan növekedett, ez azonban gyarapodásának csupán külső körülményeit mutatja. Az odatelepülés, bevándorlás ugyanis nem a falu társadalmának belső erejére, hanem a hely természeti adottságaira utal. Figyelembe kell azonban venni, hogy az ilyen módon való gyarapodás nem lehet állandó, másfelől a természeti adottságok nem teremthetik meg a társadalom egységét, haladásra irányuló közszellemét, mert ezek csak belső kapcsolatok révén jöhetnek létre. Régebbi időben nemcsak a parasztszátyálnál, de máshol is a házasság elsősorban gazdasági kapcsolat volt. Gazdasági szempontok vezették a szülőket, mikor leányaiknak, fiaiknak a jövődöbeli férjet vagy feleséget keresték. A szépség és vonzódás nem sokat számított, az ellenben igen, hogy egészséges, erős és munkabíró legyen a választott. Meg kell figyelni, milyen tetszéssel nézegetik most is az öregek a szép-termetű legényeket és az erős, fejlett testű lányokat. A házasság gyümölcse, az eljövendő gyermek, van ilyenkor a szemük előtt. Ez a szempont teremtette meg a házastársak között az egységet.

A házasság alapja pár évtizeddel előbb főképpen gazdasági színezetű volt, ma már azonban mindinkább a fiatalok vonzódása a döntő, tehát szerelmi térére terelődik át. A kettő közötti átmenet még tart, de nagyon hátráltatják e folyamatot a rendkívül rossz megélhetési viszonyok. Bizonyos azonban, hogy a házastárs megválasztásánál ma kevesebb szerepet játszik a gyermek. Mindig többen vannak, akik ha nem is akadályozzák meg, de nem kívánják a gyermekáldást.

A fiatalok között mindjobban tért hódítanak a polgári erkölcsök. A nehezebbé vált gazdasági helyzet megakadályozza a rendes időben is a fiatalok házasságát. Attól félnek, hogy gyermekeiknek nem tudnak oly életet biztosítani, aminőt a megnövekedett igényeik szerint szeretnének. A gazdaifjak egy része későn, 28—30 éves korában kezd komolyabban foglalkozni a nősülés gondolatával. A falun lévő nagy ellenőrzés miatt pedig házasságon kívül nemi viszonyt kezdeni csaknem lehetetlen annak, aki a jó hírre és a társadalom becsülésére is ad valamit. A régi paraszttársadalom nem zárta ki magából azokat, akikről ez kiderült, a mai azonban félénkebben vigyáz a külső tisztességre. Ennek az a következménye, hogy ma nagyon sok házasság megteremtője tisztán a nemi vágy: 28—30 éves korukban a fiatalemberek megúnják a megítélés elöl való folytonos bujkálást és megnősülnek, de ilyen korig rendszerint már elégnék a gyermek utáni vágyak az öncélú nemi kielégülésben. A jövő társadalmát tekintve, igen szomorú ez. A régi paraszttársadalom gazdasági szempontú házassága gondolt a jövő társadalmának gyarapítására, az erős, egészsé-

ges utódokra. Igen nagy különbség a régi és újabb gondolkodásmód között az is, hogy régebbi családokban a szülő nem esett kétségbe akkor se, ha nem hagyhatott semmit gyermekére: harcoljon, küzdjön, dolgozzon és nem vesz éhen! Ma lehetőleg minél nagyobb vagyomba akarja mindenki a gyermekét s ha nincs hozzá módja, meg kell akadályozni a több gyermek születését. Legyen csak egy, de az legalább jobb módban éljen.

Az egyke a legáltalánosabb védekezési mód az életszínvonal süllyedése ellen, de van egy másik mód is és Kunágotán ez a másik divatos: nem nőülnek meg. A kisjövedelmű, de civilizáltabb családok fiai között sok az agglégény és szaporodnak a vénleányok. Makacs ragaszkodás ez a már megszokott nagyobb életszínvonalhoz, amiből sokat kellene feladni, ha megnősülnének. Előre átgondolják, hogy bizonyos általánosan elterjedt polgári élet fenntartásához mennyi jövedelem szükséges és ha ezt nem látják biztosítva, nem nőülnek. Hogy erkölcsileg mi ennek a következménye, azt az előbbi részekben fejtegettük. Bátran tekinthetjük ezt az egykézéshez hasonlóan káros társadalmi tünetnek, csak ez mégsem annyira elterjedt, mert kényelmetlenebb. A munkásság körében azonban ma is korán nőülnek és mennek férjhez, a 19 éves vőlegény és 16 éves menyasszony is gyakori. Nekik gazdasági szempontból mindegy: házasság előtt is dolgoztak mind a ketten, házasság után is dolgoznak. Más sorsot úgy sem remélnék később se, mire várának? A gyermeket meg, ha már küldi az Isten, fölnevelik valahogy, amíg az is mehet dolgozni, folytatva tovább szülei életét. Kétségtelenül rossz ez a minden-mindegy állapot is, de a jövő emberanyagát tekintve az előbbi meg hátrányosabb a köz szempontjából.

Nevelés. A parasztosztálynál talán egyetlen nevelő eszköz a példa. Minden külön oktatás, tudatos irányítás nélkül nő föl a gyermek, de ott van előtte állandóan a példa. Hivatása is olyan, hogy annak elsajátításához alig van szükség külön oktatásra. Éppen ezért sokáig fölöslegesnek is tartották gyermekeik iskoláztatását. A lovat i skola nélkül is megtanulja hajtani, szokták mondani. Ismeretkörük és életszükségeik annyira egyszerűek voltak, hogy 18—20 éves korukra valóban azoknak minden csinját-bínját kiismerhették.

Nevelési rendszerük csak egyetlen irányban mutat külön törekvést. A falusi parasztember eszménye az erős, munkabíró férfi, aki nem ijed meg a saját árnyékától s aki, ha kell „legény a gáton“. Életkörülményei, munkaszerepe olyanok, amelyek rendszerint nagy fizikai erőt, kitartást, szívósságot követelnek. Testi nevelésükben tehát ezeket tartják főszempontoknak. Nevelési elveket ugyan nem állítanak föl, de ha megfigyeljük, egyes közmondásszerű megnyilatkozásait, tudatosnak kell mondani az ilyen nevelési irányt. A munkáscsaládokban nem kényeztetik a kisgyermeket se. Ha van olyan munka, amit el tudnak vele végeztetni, már 6—7 éves korában befogják. Nem öltöztetik melegen akkor se, ha módjuk lenne hozzá: hadi szokjon az időjárás viszontagságaihoz. Béresnek, cselédnek adják, mikor az iskolából kikerül és ahhoz edzettnek kell lennie. Erősen ki van fejlődve e néposztályban a hajlam a virtuskodásra. Ki az erősebb, ki a bátrabb? Sokszor azonban szomorú következményekre vezet ez. Régebben a vere-

kedés valóban a testi erő és ügyesség megmutatására, kipróbálására szolgál s nem volt annyira elitelendő. A legények rendszerint szabad helyre vonultak és öklük erejével intézték el egymást. A „falu első legénye“-ként azt becsülték, aki erejével, ügyességével legnagyobb tekintélyt szerzett. Ez azután a lányok előtt is előnyt biztosított a többiek fölött. A virtuskodás azonban később rendszerint közönséges bicskázássá fajult. A testi erőben alulmaradtak ilyen módon bosszulták meg magukat. Ma már a csendőrség, rendőrség elejét veszi az ilyen veszekedésnek, de évtizedekig tartó munkába került, míg valamennyire ki tudták verni a legények fejéből ezt a szellemet. Még egy más következménye is volt ennek a testi erőre, bátorságra irányuló nevelésnek. A virtuskodásokkal kifejlődött a kocsmai duhajkodásokra való hajlandóság. A borivás is hozzátartozott a virtushoz s a különben is fegyelmezetlen legények féktelenné váltak a bortól. Nem éltek bennük lelki gátlások s utána se éreztek semmi megbánásfélét. Ma már a terjedő civilizáció és a törvények, társadalmi intézkedések mérséklék ezeket, de egy-egy népesebb bál, pl. az úgynevezett „búcsú bál“ még mindig megmutatja az elfojtott tulajdonságokat. Kunágota nem a Mikszáth Kálmán és Gárdonyi-féle életképek idillikus, romantikus életszemléletét igazolja. De különösen nem az a helyzet a lányokkal szemben tanúsított magatartásukban. Az a bámuló, ellágyuló hódolat, ami egyes népdalokban nyilvánul és amit a népdalok által elragadott költők a paraszt nép lelkületének általános kifejezőjéül használnak, a valóságban csak ritkán látható, azok a szentimentális ömlengések pedig, amiket a műdalok fejeznek ki, soha. A nép sokkal inkább telítve van egyszerűbb, belső erővel és lelki tartalmuk sokkal közvetlenebb kifejezést kíván ezeknél. Ha pedig sokan vannak együtt, akkor kimondottan durvák. Beszédükben tetteikben nincsenek tekintettel arra, hogy lányok is vannak a társaságukban és szenvedélyeiket se fékezik le miattuk.

Mindezek természetesen életkörülményeiknek és a nevelésnél követett elveiknek egyenes következményei. De lehetnek-e mások ezek az elvek? Nem nevelhetik másképen gyermekeiket, mert életkörülményeik mostohasága, a látástól-vakulásig való munka a nyári időszakban mind ezt követelik tőlük: erőt, szívósságot, kitartást a nélkülözésekben és minden finomkodástól való mentességet. („Uraknak való az“, szokták mondani.) Csak így tudnak mindent elviselni. Együtt van náluk a szilaj és a vallásos lélek és különösképpen ez a kettő nem zárja ki egymást. Az imádkozás óráiban hisznek és őszinték is, de a komplikált hangulatokat, lelki folyamatokat nem ismerik: a templomban csak vallásosak, kocsmában csak duhajok, szerelmeskedésükben pedig nem bántják őket erkölcsi törvények. Vannak közöttük sokan, akik úgyszólván a bűn tudata nélkül képesek nagy bűnököt véghezvinni.

Nekik azonban ilyeneknek kellett lenniök, saját sorsuk tette őket ilyenekké. Minden korban, amikor nagyobb öntudatra ébredtek, lázadás lett a következménye, föl kellett lázadniok saját életsorsuk ellen s ha levették őket, visszasüllyedtek előbbi állapotukba, mindaddig, míg az öntudat újra föl nem lobbant. A rabszolgaság, majd a jobbágyság megszüntetése végülis

ezen föllobbanások következményei lettek, ami azonban még korántsem tüntette el az életviszonyok és ennek következményeképpen a nevelési eszmények közötti különbségeket. Ma az a helyzet, hogy az öntudatraébredést politikai pártok, folyóiratok, újságok, költők és írók állandóan ébrentartani igyekeznek, de egyúttal tudnak bennük a jövőre irányuló annyi reményt ébreszteni bennük, hogy erőszakosabb lépésektől visszatartsák őket. Sőt a merev társadalmi osztályhatárok széthullásával élet- és nevelési eszményeik is mindig polgárosodnak. Mivel azonban külső életkörülményeik még alig változtak, sőt az utóbbi években még romlottak, az elégedetlenség, elkeseredés általános. Magasabb életszínvonalat követelő eszményeikkel nem tudnak beleilleszkedni életlehetőségeikbe. Öntudatraébredésük most nem hirtelen, robbanásszerű, hanem egy általános folyamat, amely valószínűleg nem is fog befejeződni, hanem egy általánosabb társadalmi fejlődés állandó előidézője lesz. A parasztság ma még egyszerűen megmutatkozó életszemlélete megfigyelhető olyanformán, ahogy arról előbb beszéltünk s ezt meg is kell tenni a téves következtetések elkerülése végett, de megfigyelhető már benne a kezdődő átalakulási folyamat is.

VIII. Életmód.

Ha vizsgáljuk az emberek napi életét s a külső jelenségeket, talán a legjellemzőbb képet kapjuk a megfigyelt társadalmi egységről is. Az életberendezkedés, lakás, ruházat, időbeosztás stb. mind az emberek vagyoni helyzetére, ízlésére, kultúráltságára s a lényeges és lényegtelen dolgokról vallott felfogására enged bepillantást. Ismerve a falu egyes rétegeinek anyagi helyzetét, az ezek alapján megfigyelt életberendezkedése első sorban ízlésére stb. enged következtetni.

A ház, a lakás nagy egységbe foglalja az emberek külső életműködését, s különösen régebben tipikusan mutatta a társadalmi osztályok közötti különbségeket. Parasztnak és a munkások házaiban teljesen a munkájuk szolgálatában állottak. Nem is jutott eszükbe, hogy a lakástól kényelmet követeljenek, mert hiszen a ház nem a pihenést, hanem a munkát szolgálta olyan időben, mikor a szabadban nem lehettek. Mivel azonban faluhelyen az évnél ez csak kis részét teszi, ilyen szempontból sem fordítottak nagy gondot a lakóházra. Rendszerint kicsire építették. Berendezésében is csupán a hasznosság játszott szerepet. Mindenütt megvolt pl. a kemence körül a vályogból rakott padka, ami szemükben csaknem fölöslegessé tette a széket is. Nekivetették hátukat a meleg kemencének, szőttek, fontak, vagy morzsolták kézzel a kukoricát. A tél vége felé bent keltették és nevelték a csirkét az ágy alatt. Sokan a malacot is a szobába vitték a hideg elől. Világosan mutatják ezek, hogy a lakóház mennyire nem azt a célt szolgálta, mint amit ma. Sajnos, a legszegényebb néposztálynál még nem sokat változott a helyzet s a csirkét ma is sok helyen nevelik a szobában.

A parasztosztálynál általában a lakóház beosztása a következő: szoba, konyha, kisháló. A szobát nagyrészt ma is „ház”nak nevezik. Az első szoba mindig az utcára nézett, ez volt a nagyobb s ha mind a kettőben

laktak, ami ritkán történt, mert a kisszobát rendszerint kamrának használták, ez volt a tisztaszoba, ahova a vendégeket vezették és ünnepi alkalmakkor ezt használták. A házba be-, vagy onnan kijönni csak a konyhán keresztül lehetett. Később kitoldották a ház eresztét, hogy legalább másfél méter folyosószerű, esőtől védett hely legyen, ahogy kilépnek a házból. Ha lovat, tehenet tartottak, az istállót rendszerint a kisszoba folytatásaként hozzáragasztották. A házhoz hozzátartozott épp úgy mint ma, a kert, egy vagy fél hold terjedelemben s eszerint nevezik egész, vagy félportháznak a házat. A házak előtt többnyire nagy udvarok vannak, néhol egy kis virágoskerttel és hatalmas eperfákkal. Kisgazdacsaládoknál a gazdasági épületek: magtár s „góré“ a kukorica behordásához, ólak a sertés és baromfiak számára, valamint a kocsis és gazdasági szerszámok védelmére az u. n. kocsiszín foglalják el a hatalmas udvar területét. Persze mindezek szegény munkáscsaládoknál hiányoznak.

Kijegecesedett paraszthagyomány, amit az alföld régebbi településű faivaiban találunk még ma is, itt nem volt soha. Nem ragaszkodnak tehát a már megszokott formákhoz és ma csak a szegénység tartja vissza őket, hogy a gazdasági munkától, portól, szennytől egészen különválasszák a lakószobákat s a legszegényebb munkást is csak az anyagiak gátolják abban, hogy szobáját kényelemmel, sőt polgári ízlés szerint rendezze be. Kunágotán népművészet nincs, nem is volt soha s mindent a polgári és tisztviselő családoktól igyekeznek ellesni. Arra azonban gondolni sem lehet, hogy a ház berendezése, díszítése összhangzatos legyen. Ehhez kellő érzékük sem pénzük nincsen.

Ugyanígy vannak a ruházkodással is. Jellegzetes népviseletük nincs, mert az, hogy a parasztleányok leginkább csizmában járnak, nemcsak erre a vidékre jellemző. Régen a csizma szárára ráomlott a rojtos szélű, bőgyolcsogaty, ma azonban csizmanadrágot csináltak a szabóval. Valamikor a háziasszony maga varrta meg a ruhát, fehérneműt, de a mai ruházat elkészítése már sokkal nagyobb szaktudást és gyakorlatot kíván. Félcipőt és hcsszú vasaltnadrágot csak a jobbmódú gazdák fiai vesznek magukra. A ruházkodásban azért mégis fölfedezhető némi ragaszkodás a régi időhöz, amikor az ízlést főképp a célszerűség és hasznosság irányította. A leányok legbüszkébbek az erőre és virtusos bátorságra voltak, s finomkodáshoz nem volt érzékük. Hagyományképpen fenn maradt a hófehér gyöles ing, a tarkát csak munkában használják s a nyakkendő most is fölösleges cifrázkodásnak, uraskodásnak tartják. Sokkal inkább alkalmazkodnak a polgári réteghez a lányok. A régi bősöknyás, pruszlikos ruházodásból ma már csak a fejkendő maradt meg s akinek módja van, finomabb, divatosabb ruhákat varrat. Tíz éve lehet, hogy a parasztlányok is viselni kezdték a selyemharisnyát az öregek nagy fölháborodására, akik ezt sokáig erkölcstelennek, bűnnek tartották. Ugyanígyen fölháborodással nézték a kalapot és a rövid haját is. Ma már mindebbe szépen belenyugodtak, s a fiatalok ízlését tovább vezetik a polgárság meg a divatlapok és moziképek. Mindenben behódoltak a polgári ízlésnek, csak a nők kalapviselésében nem: parasztlányok és fiatalasszonyok most is kendővel kötik be fejüket. A polgári és

parasztréteg közötti külső ismertetőjel tehát a kalap és a kendő. A kettő között mintegy átmenetet képez a fiataloknál a sapka, ettől már nem idegenkednek a jobbmódú parasztlányok se.

Az étkezés igen egyszerű s a paraszttasszonyok korántsem olyan mesterek a főzésben, mint ahogy azt romantikus leírásokban olvashatjuk, sőt igen sok itt a kivánni való. A feleség segítőtársa férjének és ha mezei munkákra nem is megy, a ház körül mindig akad elég dolga, a főzést így csak mellékesen végzi. Meleg ételt rendszerint csak egyszer, délben esznek. A reggeli és vacsora szalonna, nyerstej, vagy valami más hideg étel, a szegényebknél legtöbbször csak kenyér. Este gyakran fogyasztják el a déli maradékot hidegen. Változatosságról szó sem lehet. Zöldsézeléket alig esznek s nem is ismerik az elkészítési módját. Gazdagabb családoknál, ahol hús, tej, vaj, tojás, stb. rendelkezésére áll a háziasszonynak, nem vehető észre ez a primitívség, sőt inkább az állandó bő táplálkozás kellemes meglepetésként hat arra, aki csak rövid ideig figyel, de azonnal szembetűnik a szerényebb viszonyok között élő családoknál. A falu népének táplálkozása ma nem kielégítő. Csak meg kell figyelni az iskolás gyerekeket, lerí arcukról a hiányos és egyhangú táplálkozás. Községünk tantestülete 1935-ben részletes adatfelvételt készített 680 gyermek táplálkozásáról és szakorvos közreműködésével a tanulók egészségi állapotáról. Ötszáz iskolás-gyermek megbízhatónak talált adatközlései alapján megállapítást nyert az, hogy a lakosság többsége naponta háromszor étkezik ugyan, de rendszeretlenül és táplálkozása egyoldalú. Túlnyomó a tésztaleves és száraztészta minden nélkül, továbbá a bab és burgonya. A szegényebb családoknál máltét vagy puliszkát esznek búzakenyér helyett. A családok 40%-ának évi cukorfogyasztása alig 2—3 kilogramm és sült tésztát vagy cukros süteményt karácsony és husvét kivételével az 500 közül alig 80 gyerek szokott enni. Igaz, hogy az adatfelvétel az elemi csapások miatt különösen szűkös 1935 évben történt, de a szegényebb néposztály legkevésbé az ételen takarékoskodik. A hiányos és egyoldalú táplálkozás mellett az is baj, hogy kevesen tudnak ízletesen főzni. A lakosság fele, különösen azok, akiktől távol esik az ártézi kút, vagy az 5 fúrott kút, a gémes házikútak gyakran fertőzött vizét issza s ezért a falu valóságos tifuszfészek.

Az orvos felvétele szerint a tanulók mellbőssége megfelelő ugyan, de 80%-uknak testsúlya és magassága a normálisnál kevesebb. A módosabb családokhoz tartozó gyermekek fogai általánosságban rosszabbak, mint a szegényeké.

IX. Szellemi életműködések.

Életszemléletüket tekintve az emberek kétféle típusba sorolhatók. Az egyik, ha jobb gazdasági helyzetbe kerül, elsősorban civilizációs, külsőséges igényeit igyekszik minél jobban kielégíteni. Eközben természetesen mindig új meg új igényei keletkeznek, végül is belső művelődési vágyai egészen elhallgatnak. Nem tud különbséget tenni kultúra és civilizáció között és a maga civilizációs igényeit a finomkodó társadalmi szokásokat,

síma modort stb. tekinti kultúrának, pedig a civilizáció külsőségeivel szemben a kultúra a belső lelki erők kifejezése. Egy nép lelki tartalmának kifejezései mutatják az illető nép kultúráját. A második csoportba, ahol a jobb anyagi helyzetbe kerülők elsősorban kulturális szükségleteiket emelik és elégítik ki, alapos vizsgálat után valószínűleg csak kis százalék kerülne, de kétségtelenül élnek ilyen hajlandóságú egyének is. E két típus közötti arányszám dönti el végeredményben, mennyire értékes egy-egy társadalom.

Nyilvánvaló, hogy a kulturális életműködés vizsgálatának igen tág köre van. Bele tartozik a falu társadalmának egész szellemi művelődése, gondolkodása, művészeti, gazdasági stb. ismerete, egyszóval minden, ami a falu belső lelki tartalmának, erejének kifejezése.

Mint ősi szemléleti forma, elsősorban fontosak itt a vallási élet jelenségei. A falusi embert általában vallásosabbnak tartják a városinál. Falun mindig nagyobb tekintély a pap szava, mint a városban s ez érthető is. A földművelő ember közvetlenebb és állandó kapcsolatban érzi magát a természettel. Munkájának eredménye jórészt az időtől függ, amit egy rajta kívül álló csodás hatalom intéz. A parasztember állandóan érzi magán a végzet súlyát, ami ellen nem segít emberi erő. Ezek az élmények vallásos alapszínezetet adnak lelkének és Istentagadó parasztembert nehéz elképzelni. Csakhogy vallásossága nem igen jut kifejezésre a mindennapi életben. Valahogy különállónak tekinti a vallásos életet és a napi dolgait.

Hiába a vallásnak minden tanítása, legtöbbször úgy vélik, hogy eleget tettek, ha hetenkint egyszer elmennek a templomba. Persze vannak kivételek, de a többség vallásos élete ilyen ebben a faluban is. Régen, mikor még estéknél a fonóban kukoricafosztáskor meséikkel szórakoztatták egymást, jobban élt lelkükben a miszticizmus, míg ma sokkal inkább leköti őket a földi élet. A két nagyobb vallásfelekezet közül mégis a katolikus, különösen nagyobb ünnepi alkalmakkor, jobban föl tudja buzdítani híveinek miszticizmusra hajlamos lelkét.

Mik a külső vallásos jelenségek? Beszédben élnek még az Istenre való hivatkozások és sóhajtások. A nők szokták mondani: imádkozom, hogy sikerüljön s általános köszönés búcsúzaskor: Isten áldja meg, vagy: Isten vele. Régen szigorúan tartották a katolikusok a bűjtöt, de ma nem tulajdonítanak neki nagy jelentőséget. Általánosságban az ünnepnapok nem annyira az áhítat, mint a pihenés, szórakozások ideje. Ilyenkor mindenki ráér, inkább mehetnek társaságba. Mulatságokat vasárnap, vagy ünnepnapokon rendeznek. Régebben azonban a parasztcsaládoknál az ünnep az áhítat, a templombajárás és az imádság napja volt, este pedig vallásos éneklésre, csendes beszélgetésre ült össze a család. Ma már mindezek csak az öregek emlékezetében élnek s a temetések is sokkal kevesebb megrendület hoznak az emberek szívébe. Kunágotán különösen feltűnő a részvétlenség. Olyan közömbösen, minden külső meghatódás nélkül néznek a koporsóra vagy gyászmenetre, mint akármi más természetes és misztikum nélküli eseményre. Régen ha halottnak harangoztak, az egész falu felfigyelt, nagy részvét kísérte az elhúnyt, míg ma, hacsak nem különösebb

egyénről van szó, tudomást se szereznek róla a közvetlen rokonságon kívül. Megtörténik, hogy halottas menettel találkozva meg se kérdik, ki az, aki elköltözött az élők sorából? A régi siratások, virrasztások mind a múlté. Mi történhetett ezzel a néppel? Csakugyan olyan kevésre értékeli az életet és közömbös előtte élet vagy halál s nem érintik lelkét a vallás dolgai és az elmúlás rettenetes érthetlenségei? De igen, sőt az életnek tán még nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint régen, csak hogy a mult századvégi liberális kor szelleme őket is sokkal inkább egyéniségekké formálta, hogysen közösségi érzésükben ez megmutatkozhatna. Vallási eszmék, hitek, élet és halál miszticizmusa egyéni ügyé vált. Az élet súlyára csak akkor döbben rá igazán, ha saját személyéről van szó. Ez lehet az oka a látszólagos közömbösségnek.

Utóbbi években a feszült nemzetközi helyzet és bonyodalmak, majd az olasz—abesszín háború híreivel kapcsolatban sok szó esik a háborúról. Hadviselt emberek különben is szeretik elmesélni háborús élményeiket és akaratlanul is erre terelődik a szó. Szívesen beszélnek róla, de ha egy minket is érintő háború lehetősége merül fel, kijelentik, hogy nekik bizony elég volt egyszer. A fiaikat is úgy nevelték s elmesélve sok különös kalandot, utána tették: bizony kutyának való élet azért az, Isten mentsen meg bennünket egy újabb háborútól! Rettenetesnek, ördögibbnek képzelik el azt a világháborúnál is. A katonáskodás se ad nagy örömet. Az előbb említett okon kívül figyelembe kell venni a kifejlődött individuális hajlamokat, melyeknek túlságos kordába szorítása a katonaelet. Nem buzdítja, nem hajtja őket semmi, s egyéni életritmusukat nem szívesen áldozzák fel a katonáskodásért. Valamikor dicsőség volt jó katonának lenni s az egyenruha bátorságot, önértetet öntött az emberekbe, míg ma nem tulajdonítanak neki nagyobb jelentőséget. Azt azonban elismerik, hogy a katonáskodás mégis kell: hadd emberesedjenek meg a legények és bizonyos lenézéssel vannak az iránt, akit alkalmatlannak nyilvánítanak a sorozásnál. A „vagyok olyan legény, mint te“ mondás még most is jellemző a népre.

A parasztember elsősorban azt ismeri, ami közvetlen környezetében van s amit minden nap használ, ismeretköre tehát gyakorlati. Mindent, amit felnőtt koráig eltanult, mint magától értetődő dolgokat ismerte meg s azokról vitatkozni nem igen hajlandó. Megtanulta hosszú évek nehéz munkáiban a szántást, vetést, aratást stb. s az ilyen tapasztalati, gyakorlati ismeretekről nem hajlandó egykönnyen lemondani és azokat újakkal felváltani. Ha jól átgondoljuk a dolgot, természetesnek találjuk az újításoktól való idegenkedést s az időnként módosuló gazdálkodási rendszerek iránt megnyilvánuló bizalmatlanságot. Ennek eloszlatására egyetlen mód van: nagyobb gazdasági műveltséggel rendelkező, vagy legalább is vállalkozó szellemű gazdákkal elfogadtatni az újításokat s ha azok beváltak, a példa már sokakat vonz. Nem is olyan régen, egy évtizeddel ezelőtt Kunágotán még a nemesítetlen tiszavidéki búzát termelték túlnyomórésztben s öt esztendő is eltelt, mire a vállalkozóbb szellemű gazdák állandóan kimutatható jobb terméseredményei meggyőzték a többséget. Az általános bizalmatlanságnak oka az is, hogy nem bíznak a felülről jövő jószándék-

ban s nagyrészt ingyenélőknek, csalóknak tartják azokat, akik a megszokott fizikai gazdálkodás helyett pl. kísérleti telepeken magnemesítéssel, stb. foglalkoznak. Olyanformán gondolkodnak róluk, hogy gyorsan akarnak meggazdagodni, azért csinálják s becsapják vele a népet. Az ujságok nagyhangú reklámjai, hirdetései vezették őket ily okoskodásra és valljuk meg, sokban igazuk van. Hogyan tudnának ők különbséget tenni komoly tudományos kísérleti munka és a felelőtlen találmányreklámozók között? Sokkal nagyobb műveltség, szervezetség és összetartás kellene ehhez.

A nép általános gazdasági tudásához tartoznak még az állattartás és a konyhakert megmunkálása közben szerzett ismeretek. Ló, szarvasmarha, sertés és baromfiak kicsiben való tenyésztéséhez szükséges ismeretekkel csaknem minden parasztember rendelkezik. Ha itt-ott hiányosak is ezek, mégis kielégítőknak mondhatók. Sokkal nagyobb hiányok vannak azonban az értékesítés körül s a kereskedők és kupecsek nagyon könnyen kihasználhatják a kereskedelmi téren való tájékozatlanságukat. Csak az ujságokban és a rádió által leadott napi árakhoz igazodnak és nincsenek értékesítő szövetkezeteik, melyek a termelők érdekeit szolgálnák. A tojás- és baromfiértékesítést többször megkísérelte már a „Hangya“, de az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy nagyon nehéz lesz népünket a szövetkezet mozgalomnak megnyerni. Nincs benne hajlam közös megmozdulásra, összefogásra. Ha pl. a gazdasszonynak van 25 drb. eladó tojása, szívesebben eltölt vele egy fél napot a piacon, minthogy egyszerűen átadná a Hangya-szövetkezetnek. Cirokértékesítő szövetkezetünk még most sincs, pedig a cirok igen jelentős terménye Kunágotának és környékének s a zsidó kereskedők csaknem tetszésük szerinti árban vásárolják össze azt. Kénytelenek olcsón is eladni, mert rá vannak szorulva az árára. Az elmúlt évben pl. a ciroktermés 80%-át 20 pengős áron vásárolták a gazdától és 40—45 pengős áron adták tovább.

Újabbban gyümölcsstermeléssel is foglalkoznak néhányan s a kertekbe mind több fát ültetnek. Az iskola, népművelési előadások s egy-két példa nyomán ma már némi ápolásban, gondozásban is részesítik a gyümölcsfákat. Persze, hogy ez még nem elég, de azért ennek is örülhetünk. 1935. év tavaszán pl. 600-nál több nemes gyümölcsfát ültettek el Kunágotán a kertekben.

A falu lakosága ismeri a gazdasági életben használatos gépeket és eszközöket. Ismeri azok működését, külső szerkezetét és okait ma már nem kutatja olyan csodálkozva, mint a technikai korszak elején. Arra ritkán van pénzük, hogy messzibb városokba menjenek. Ehelyett azonban ellátogat hozzájuk a város mozifilmeken, ujsághasábokon s a borbélyüzletekben található „Tolnai Világlap“ képeiben. Az elemi iskolákban tanítják őket fizikára, kémiára, történelemre és földrajzra is, amiből ugyan nem sok marad meg az emlékezetükben, de valami homályos alap mégis él mind-egyikben. A gyógyítás terén akkor is voltak már ismereteik, mikor az orvos ritkaság volt még faluhelyen..

Kunágotának különleges népművészete nincs. Zenei életében legnagyobb szerepet játszik a cigánymuzsika. Az igazi népköltészetet azonban

nem ismeri, s csak a külterületi lakosság körében él néhány eredeti, többnyire duhaj parasztdal. Furcsán hat, mikor a parasztleányok egyes alkalmakkor beülnek a kocsmákba és vegyesen éneklük a régi magyar nótákat a két-három éves jazz-dalokkal. Mindez arra mutat, hogy bizony a tanulatlan parasztleányoknak nagyon kevés érzékük van az értékesebb dalok kiválogatására. A legközönségesebb jazz-szövegeket csaknem úgy fogadják, mint a legszebb régi magyar dalokat. A jellegzetes magyar táncok közül már csak a csárdás él, az egyszerűbb nép nem is tud mást és legszívesebben táncol a fúvószenekar muzsikájára. Bizony itt a parasztbál nem szép. Tömegbe verődve a leányok durvák és valahogy azt a látszatot keltik, mintha nevelés nélkül nőttek volna fel. Tömeg, amelynek sorsával kevesen törődtek s amely nem tudott és nem tudhat nehéz sorsában önmagából kultúrát kitermelni, mert lelkét senkise művelte.

A belterületen lakókat ezen a téren is inkább a városi civilizáció irányítja, sajnos azonban, hogy emelett nem jutott el hozzájuk az igazi műveltség, a lelki kultúra. Fontos náluk is a cigányzene, rádión főképen azt hallgatják és a jazzt. Nagyrésztük jár tánciskolába s ott a modern táncok háttérbe szorítják a csárdást.

Általában a község népe fogékony és akar művelődni: a rádióknak 78 előfizetője van s ha olcsóbb lenne, hamarosan megnőne ez a szám. Az elmúlt télen 200—250 ember látogatta a népművelési előadásokat, hetenként kétszer: vasárnap a régi, csütörtökön pedig az újtelepen. Legkedveltebb szám volt mindig a közös ujságolvasás. A gazdák közül csak néhányan járatnak drágább hírlapot, az olcsóbb ujságokat naponként vásárolják, főképen a Függetlenséget 70—80 s az Uj Nemzedéket 30—40 példányban. Folyóiratot csak egy pár tisztviselő s más értelmiségi foglalkozású járat. A folyton erősödő nemzeti szellem, másrészt a pénzhiány miatt ma már egy-két példányszámra csökkent a régebben igen elterjedt Színházi Élet.

Művelődésre hajlamos nép lakik Kunágotán, sajnos azonban a művelődés pénzbe kerül. Ezért elsősorban jó könyveket kellene rendelkezésükre bocsátani ingyenes, tartalmas népkönyvtárak útján. Ma olcsó, 10-20-30 filléres ponyvaregényekkel kénytelenek beérni, mert nincs pénzük drágábbakra. A községi könyvtár nem népkönyvtár: könyvnapok nincsenek, ötször-hatszor is el kell menni a községházára, mire egyszer ott találjuk a könyvtárkezeléssel megbízott esküdtet s mikor kiválasztottuk a könyvet, kitűnik, hogy 10 fillért kell fizetni kötetenként a használatáért. Ez nem népkönyvtár, de még ha megfelelően kezelnék is, nem elegendő egy ilyen nagy községbe. A Gazdák Olvasóköreinek nincs könyvtára s lassankint elveszti a kör célját, nem azt a hivatást tölti be, amire hivatott lenne, mert pusztán szórakozó helyé vált. Van ugyan rádiója, de jóformán csak híreket és néha cigányzenét hallgat rajta néhány ember. A nép ujságolvasására jellemző, hogy társadalmunk valóságos helyzetének megismerése nem igen érdekli, a parlamenti vitákból csak azt olvassa, ami közvetlen kapcsolatban van vele, minő pl. a gazdaadósságok rendezése, hitbizományi reform, telepítés. Mivel azonban a valóságos helyzetet s a különböző lehe-

tőségeket nem ismeri, semmivel sem elégedett. Mindenben becsapást, szemfényvesztést lát és a vezetőkben nem bízik most sem.

A világháború előtt a falusi népnek nagyon gyér és naiv fogalmai voltak más nemzetekről, népekről s azok nem is igen érdekelték őket. Azóta azonban látóköriük sokat bővült. Nem azt mondom, hogy a hallomásokból, innen-onnan fölszedett hírekből merített ismeretek elegendők lennének ahhoz, hogy nagy történelmi összefüggéseket meglássanak, de mindenestre ma már tovább látnak a saját falujukon, valamit megéreznek a nemzetek, fajok harcából is és oktalan, alaptalan gőgjük, elbizakodottságuk csökkent. Elismerik, hogy előrehaladottabb, nagyobb népek is vannak nálunk s érzik, hogy nekünk nagyon sokat kellene dolgozni, művelődni, hogy el ne maradjunk. Megérik rajtuk az a néhány év, amit a világháborúban, a fronton, vagy valahol fogságban idegen országokban töltöttek. Ezt az élményt nem lehet letagadni.

Külön részt kell szentelni Kunágota intelligenciájának ismertetésére. Számuk szűken véve 70, de ehhez itteni számítás szerint még hozzáadhatunk 30—40 embert s így 110-en számítanak a falu intelligenciájához. A szűkebben vett 70 ember érettségizett, okleveles, vagy más felsőbb iskolát végzett egyén. Ez a szám, többi falvaink helyzetét és e község elzárt voltát tekintve feltűnően nagyinak mondható. Kevés hasonló népességű alföldi faluban találunk ezt meg. Most vizsgáljuk: milyen munkát végez társadalmi szempontból ez a 70, illetve 110 ember? Ráérnek-e, módjuk van-e és akarnak-e együtt haladni a kor művelődésével? Ráérnek és akarnak-e könyveket olvasni és figyelemmel kísérik-e a világ eseményeit? Sajnos ezen a téren sok a kívánni való, mert a községi hivatalnokokat teljesen lefoglalják a hivatalukkal járó kötelezettségek, sokan pedig egyszerűen nem érzik szükségét annak, hogy művelődjenek s bekapcsolódjanak egy nagy szellemi közösségbe, együtt haladva tudományokkal, művészettel és kultúrával. Az igaz, hogy a falun lakó intelligencia nagyon háttérbe van szorítva a városival szemben. Azoknak helyben vannak a könyvtárak, múzeumok, különböző szemináriumok, kultúrelőadások, stb., úgyszólván mindenhez fillérekért jutnak. Ezek egy falusi embernek szinte elérhetetlenek és könyvekért, folyóiratokért itt súlyos pénzeket kell kiadni. Ha színházat, operát, múzeumot, képtárlatot akarunk megnézni, csak a vonat költség 10—15 pengő. Havonkint 4—5 könyv szerencsés esetben is 15—20 pengő, mert nincs más mód, meg kell venni, ha el akarjuk olvasni és bizony az ujságok is drágák, nem is beszélve a falusi rádióról. De nem kell azért azt gondolni, hogy lehetetlen volna itt a művelődés. Ha sorban vizsgálat alá vesszük a 70 intelligens embert, mintegy 10—15-öt találunk, akik minden nehézségek, akadályok ellenére is igyekeznek megszerezni a korszerű műveltséget, sőt aktív társadalmi művelő és szervező munkára is marad idejük és kedvük. Kevés magyar faluban találunk 10—15 ilyen intelligens embert, akik előtt nem ismeretlenek a legújabb társadalmi, művészeti stb. problémák s akik nem zárkóznak be a maguk kis egyéni világába. Szomorú dolog azonban, hogy az értelmiségi osztály legtöbb tagja csak apró hiúságait legyezgeti vagy kártyával tölti a szabadidejét. Van, akinek havonta a bor, cigány, kártya

belekerül 30—40 pengőbe s ezt rendjén valónak találja, de elképzelhetetlen, hogy könyvekre, újságra, folyóíratra havi 15—20 pengőt kiadjon.

A néppel leggyakrabban érintkező jegyzők és hivatalnokok nagyon elfoglalt emberek. Szívesen segítenének mindenkin, a szegény népréteg bajain azonban keveset tudnak segíteni, s a lakosság különösebb bizalmát nem élvezik. A tanítók sincsenek valami szerencsés helyzetben. Nagy társadalmi nevelő hivatásuk lenne, de a község belterületén levő két áll. elemi iskolában 14 tanító közül 9 nő, akiktől legjobb akaratuk mellett sem várhatnók azt a társadalmi komoly munkát, amire itt szükség van.

Az intelligencia szereti magát külön számítani a néptől. Nem mutatják ki, de meglátni itt-ott az idegenkedést. Az utóbbi években ugyan történtek kísérletek, hogy őket az egyszerűbb lakossággal való együttműködésre bírják, mindezt ideig azonban ez nem sikerült.

A község földterületének fele 9 nagybirtokos kezében van. Ezek teljesen külön élnek a községtől. Birtokukon majorságuk és kastélyuk van, s ott töltik az időt, ha hazajönnek a városból. Egy részük újjgazdag, de a történeti osztályhoz számítja magát. Semmiféle közösséget nem vállalnak a falu népével s törekvésük csak arra irányul, hogy földbirtokukból minél nagyobb hasznot húzzanak. Munkásokat is ilyen elvek mellett fogadnak. A falu életének, művelődésének nem előmozdítói, s a nagy vagyonból amit a határból birnak, a község fejlesztésére vajmi keveset áldoznak.

Egészségügy. Jelenleg három orvos él a községben. A nép nem babonás, elismeri az orvosok tudományát, de sokszor mégis csak az utolsó esetben fordul orvoshoz, mert 600 olyan család él Kunágotán, akiknek kenyérre se jut mindennap, fűtött szobáról pedig csak álmodni szoktak, miből fizessék hát az orvost, és a gyógyszert? A hatóság a szegényeken segít ugyan, de nem részesülhet segélyben az, akinek háza és lova van, bár az ilyen emberek ritkán telik orvosra, patikára.

A munkások lakásai egészségtelenek, részben az építésmódjuk miatt, másfelől mert túlsokan laknak egy szobában. Télen alig szellőztetnek, mert nem akarják kiengedni azt a kis meleget, ami egész napi benntartózkodásuk alatt összegyűl. 100—150 házat föltétlenül újból kellene építeni, mert azok kis vályogputrik. Különösen az OFB-s telkeken találni ilyeneket nagy számmal, itt lakik a legszegényebb népcsoport. Nagyrészt nem azért építették úgy, mintha nem ismernék az egészséges lakás elemi követelményeit, hanem mert ilyenre is alig jutott pénz.

Ősszel rendszerint tifuszbajrány van a faluban. Ennek oka már a nép hiányos egészségi ismerete is. Még mindig használják ivóvíznek a gémeskútak vizét, amit megfertőz a közeleső pöcegödör és szemétdomb. Nehezen tudják megérteni, hogy ennek és a sok légynek köze lehet a tifuszbajrányhoz.

Nyári szárazságban nincs kétségbeejtőbb látvány a nép egészségéért aggodó előtt a rettenetes pornál, amely a legkisebb szélre sűrű ködként úszik a levegőben s egy-egy kocsi után a lélegzet majd eláll tőle. Az elmúlt évben fölvetették az eszmét, hogy a főutcát, legalább a kövesut mellett fával ültetik be. Nagyon sokat jelentett volna úgy az egészségügy, mint a

község szépítése szempontjából, de nem sikerült, mert a többség nem tudja meglátni, milyen nagyjelentőségű, fontos dolog lenne ez. Így nincs egyetlen fásított része se a falunak. A sok por a meglehetősen elterjedt tüdőbajnak egyik oka, a munkásosztálynál az egészségtelen lakás és gyenge táplálkozás is elősegíti e szörnyű betegség pusztítását.

A tanyák egészségügye még szomorúbb, azok népére igazán csak a jó Isten vigyáz.

Játékok és sport. Az ember életében a játék kisgyermek korában kezdődik, amikor még a komoly életküzdelmek messze állnak tőle és nem tudja mi a munka. Akkor az élet s a világ még a mese formájában él lelkében. A gyermek játékában a felnőttek életének küzdelmeit utánozza: a leánygyermek babával játszik, süt, főz, stb., a fiú katonásdit játszik s oly dolgokat utánoz, amelyek legjobban megragadják képzeletét. Nagyon elterjedt pl. Kunágotán a „rabló-zsandár“-játék, amit az öregek sok rabló-meséjének tulajdoníthatunk. Azok még emlékezve az alföldi rablóvilág egyes jelenségeire, elmesélgetik unokáiknak, de valami üdvösnek nem mondható ez, mert bizony az öregek meséiben a rablóvezérek sokszor igen szimpatikus „szegénylegények“ s a gyermekek játékaiban is rendszerint a rablóvezér a hős.

A paraszttársadalom sokáig őrizte a felnőttek játékaiban is a komoly életküzdelmek utánzásait, vagy a komoly küzdelmekre való készülést. A legények legkedveltebb játéka a virtuskodás, vetélkedés volt, — leányért, vagy csak erejük, ügyességük megmutatására. Később elterjedtek a szerencsejátékok, de ezeknek már semmi közük nem volt a komoly életküzdelmekhez. Persze mindezeknek kizárólagos ideje a vasárnap délután és az ünnepnapok. Egyébkor nem érnek rá ilyesmire.

A városiasodással új játékok terjedtek el, mint pl. a billiárd. Sakkozni is tudnak már sokan, de ezt nem becsülik valami nagyra: türelemjáték s nem szeretik annyira egy pontra koncentrálni a figyelmet. A világháború után jelent meg mint tömegsport a futball. Az idősebbek ma is nagy ellen-szenvvel viseltetnek iránta, semmi értelmét, célját nem látják a labda rugdosásának, mert nem találnak összefüggést benne a valóságos életküzdelmekkel. A fiatalok azonban megkívánják ma már a tömegsportot, elfeledkezni akarnak ezzel is a szürke napi gondokról. Fő lendítőereje végül is hasonló a régebbi játékokéhoz: a verseny és a mérkőzés.

Ünnepek. Az emberek életében általában külön jelentősége van az ünnepnek. Nemcsak vallási és hitbeli lelki kielégülést és áhítatra rendelt napot jelent az, hanem a pihenést, üdülést is. Lerázza a terhet és emberibb, szabadabb életet nyújt az az egy nap a hétből.

Az ünnepnap szerepe különösen külsőleg, sokban különbözik a paraszt- és polgárosztálynál. A parasztság vasárnap valóban igyekszik ünnepi lelkét öltetni és a hétköznapi emléktől is szabadulni. Öltözete külön ünnepi, amit semmiért se venne föl hétköznapon. Ez az öltözet viseli magán mindazon jellegzetességeket, amelyek egy-egy társadalmi csoport lelkiségéből fakadó, népdíszítő művészetet jelentettek. Mennél egyszerűbb és zártabb volt a paraszttársadalom, annál inkább különbözött az ünnepi vise-

let a hétköznapitól. Utóbbi csak a munkát s a célszerűséget szolgálta, míg az ünnepre minden művészi értéket, szépséget ráraktak. Ünnepen tiszta és szabad akart lenni mindenki. A polgári osztálynál nem tesz ilyen különbséget az ünnep. A parasztok nagyobb áhítattal is várták, különösen régebben a vasárnapot. Akiknek lelkében jobban megmaradt még ez a lelkiület, azoknál most is egyetlen programja van a vasárnap délelőttnek: a templom. Utóbbi időben azonban a vasárnapi piacok a szomszédos Medgyesegyházán, disznó- és gabonaszállítás stb. egyre szűkülő keretek közé szorítják az ünnepet s a lelkekben az áhítatot. A napi robot és a pénzszerzési vágy terpeszkedik rájuk; nincs idejük ünnepelni.

Az ünnep délutánok a szórakozást jelentik általában, a parasztosztálynál, azonkívül a kultúrával, művészettel való élés idejét... Ekkor érnek rá nyugodtan olvasni, beszélgetni, vagy moziba menni. — A parasztember vasárnap utazik, ha éppen kell menni valamiért. Mivel ma kitűzött életideje a polgárok életmódja, vasárnap legalább igyekszik azt megvalósítani s úgy él és szórakozik, ahogy azt a városiaknál látta.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	3
Általános leírás	5
Történeti fejlődés	8
Gazdasági viszonyok	9
Társadalmi tagozódás	12
A családok élete	14
Nemzedékcsoportok	16
Belső társadalmi alkat	20
Életmód	29
Szellemi életműködések	31

Magyar Társaság Falukutató Intézete

Budapest, IV., Szerb-utca 23. szám

Elnök: Steinecker Ferenc dr.

Ügyvezető: Bodor Antal dr.

A Társaság Falukutató Intézete részben gyakorlati célok előmozdítása érdekében a falvak tudományos vizsgálatával foglalkozik s az e téren különböző irányban működő szervezetek és szakemberek közt kapcsolatot, részben pedig munkaközösséget létesít.

A falvak multjának, mai állapotainak s a tennivalóknak helyes megismerését elősegíti. A végből vezérfonalakat, a különböző falutípusokról pedig monográfiákat és szociográfiákat ad ki s a legkiválóbb kutatókat pályadíjakkal jutalmazza.

Az intézet kiadványai:

Gesztelyi Nagy László dr.: A magyar tanya.

Bodor Antal dr.: A falu megismerése.

— — Rural analysis.

A Magyar Társaság és Falukutató Intézet évkönyve.

A honismeret könyve.

Váczy Elemér: A Magyar Gazdaságtörténeti Szemle repertórium.

Váradai József: Széchenyi és a honismeret.

Tessedik Sámuel önéletrajza.

Bodor A.: A falukutatás vezérfonala.

Kőszegi László: Művészetünk világértékei.

Némethy Béla dr.: Hol van az ország telepítési területe?

Szabados Mihály dr.: Földbélőszövetkezeti mozgalom és a munkáskérdés Olaszországban.

Szendrey Zsigmond: Néphagyományok gyűjtésének módszere.

Mészár Oszkár dr.: A községmonográfiákról.

Szeibert János dr.: Német, orosz és amerikai falukutatás.

Barabás Endre: Falukutatás és a tanítók.

Bodor Antal: Bél Mátyás emlékezete.

Halács Ágost: Térképek a mezőgazdaság szolgálatában.

Bodor Antal: Csepel sziget 200 évvel ezelőtt.

Seres József: Kunágota község társadalomrajza.

Gesztelyi Nagy László: A tanyavilág élete.

Hunyady Ferenc: A kismarjai kerület községei.